

Eszes Máté

A HINDU HERCEG

elbeszélések

© Eszes Máté, 2003

TARTALOM

A VAJDA

FARKAS ROBI SZERENCSEJE

ADVENT

A BŰNJEL

FLÓRI

CIGÁNYKOCSMA

MISTRIK FŐJEGYZŐ ELÁTKOZOTT ÉLETE ÉS CSÚF HALÁLA

A HINDU HERCEG

A VAJDA

A tanácsháza előtt lármás, tarka cigányhad gyülekezik. Nagybajuszos öreg cigány nyomakodik át a tömegen. Fején szalmakalap, övén dohányzózacskó lóg, belőle jókora cseréppipa kandikál ki. Kalapkötő Ernő cigányvajda semmi kincsért nem válna meg a marhahólyagból készült dohányzacskótól és remekül kiégetett pipájától, mindkettőt mint hatalmi jelvényt viseli. Tekintélye van az öregnek a telepen, de a tanácsiak előtt is, mert ha nem boldogulnak a romákkal - mint most is -, azonnal küldöncöt szalaszt érte Vallyon Kazi tanácselnök.

Az öreg fellép a lépcsőre, szembefordul az izgatottan vitatkozó, szitkozódó sokadalommal, felemeli karját és rekedtes, erős hangjával túlkiabálja a zsibongókat:

- Elég legyen! Amelyikőtök óbégat, az szedheti a sátorfáját, és mehet vissza a telepre. - Elcsendesedik a tér. Az öreg komótosan megfordul, vár. Kinyílik a tanácsháza ajtaja, kilép rajta Vallyon Kazi, nyomában Tolka Pityu rendőr őrmesterrel.

- Menjenek haza, emberek! Megmondtam maguknak százszor - legutóbb a falugyűlésen -, hogy az iskola belső vécéje szolgálati jellegű. Csak a tanárok használhatják - mondja az elnök.

- Hazugság! A magyar gyerekek is odajárnak, csak a mieinknek kell hátra menni a budira - hallatszik a tömegből egy indulatos hang.

Tavaly ősszel az új iskola átadásakor derült ki, hogy a többször módosított tervből kimaradt a mosdó, utólag választottak le a tanári szobából egy szűk kis helyiséget. A hideg beálltával a helyzet úgy alakult, hogy előbb a tanítók gyerekei, azután a kivételezettek használhatták a tanári vécét, később pedig már csak a cigány gyerekeknek kellett az iskolaudvarban hátul álló árnyékszékre járni.

- Emberek, ne keltsék itt a feszültséget, menjenek békével haza! Holnap majd a vb-ülésen megtárgyaljuk - az elnök még leszerelő mosolyt is mellékel a mondottakhoz, de hatástalanul, mert a felerősödő láрма elnyomja a hangját.

- Kalapkötő bal kezével maga mögé int, a hangoskodók elcsendesednek.

- Szóval, csak holnap, Kazikám. A kölykeink meg ott fázhatnak meg a nagy mínuszban a budin. - A vajda szavait helyeslő kiáltások kísérik.

- Megmondtam, majd holnap. Ehhez testületi döntés kell.

- Nem így beszéltél tavaly, a választások előtt, Kazikám - mondja a vajda. A Gyungyi Etel gyereke kórházba került, vesegyulladás miatt felfázott. A Bangó Jusztí lány két hete nem jár iskolába, belázasodott.

- Honnan vegyek pénzt még egy klozetra? A kassza üres. Jó, ha a szociális segélyeket ki tudjuk fizetni, és a közmunkadíjakat.

- Onnan vedd, Kazikám, ahonnan a vadásztársaság bankettjére, meg a szabadtéri színpadra valót vetted.

- Azt külön alapról fizettük, a kulturális alapról.

Az elnök és a vajda nyugodtan, indulatok nélkül beszélgetnek. Azok beszélgetnek így, akik tudják, hogy mit akarnak. A választások említésére Vallyon Kazi összeráncolta a homlokát. Nagyon jól tudja, hogyha Kalapkötő nem szerzi meg neki a cigányok szavazatát, ma nem ő az elnök.

- Ígérd meg, hogy lesz közös vécé, Kazikám. Amíg nem teszed meg, addig nem megyünk haza. Az is kultúra, Kazikám, hogy szanaszét szarnak-e az iskolások a bodzabokrok között, vagy rendszeren a helyére. Meg, tudod, Kazikám, a mi gyerekeink se szarnak büdösebbet, mint a máséi.

Az elnök töri a fejét, hogy mit feleljen erre.

- Rendben van, emberek, holnap kérek bontott téglát a téasztól és megépítünk a folyosó végén az iskolában egy újabb mosdót. Aki tud, jöjjön el társadalmi munkában segíteni.

Kalapköti Ernő megkönnyebbülten sóhajt, kezét ráz az elnökkel. Előveszi a pipát és a szárával suhint egyet a tömeg felé a levegőben.

- Hallottátok, lesz klozet, oszlojatok.

A tömeg lassan szétszéled, megy mindenki a dolga után.

FARKAS ROBI SZERENCSEJE

Düledező, nádtetős házikó simul az ártéri gáthoz. Az udvarán overállba öltözött férfi kenegeti a felfordított ladik fenekét kátránnyal. A ház előtt, a járdán Vallyon Kazi nyitogatja a dróttal összetákolt kiskaput, de nem boldogul vele. Ráköszön a munkájába feledkező férfirra.

- Adjon isten, Robikám! De bezárkóztál.

Farkas Robi felnéz, odabíccent a kátránygőz mögül. Kelletlenül nyitja ki a kiskaput, int, hogy kerüljön beljebb. Nem túlzottan örül a látogatónak. Visszaballag a ladikhoz, kezébe veszi az ecsetet, újabb csíkokat húz vele a ladik fenekére. Hallgat, mintha megkukult volna.

A parányi udvaron és a fészerben halászszerszámok hevernek. Halomba dobált varsák, összetört bárka, rozsdás szigony. A fészerben a falon még kézzel kötött háló is lóg, a fonalat alaposan megette az idő, szemei szétmállottak.

- Gondolkoztál-e az ajánlatomon, Robikám?

- Még nem eleget.

Vallyon Kazi panziót nyitott, a lánya nevére, tizenkét vendégszobája van, melegkonyhával. Közeleg a nyugdíj, aztán ezekben az új politikai változásokban sem tud igazán eligazodni. Úgy döntött, hogy vendéglő- és szállodatulajdonos lesz.

Robi szeretné rábeszélni, hogy hetente kétszer-háromszor főzzön nála halászlét bográcsban a vendégeinek.

- Pedig sürget az idő. Ha nem vállalod, szólok az öreg Csöröginek.

- Abból a halból ugyan nem esznek a vendégeid, amit Csörögi János fog. Reggeli harangszóra már olyan részeg, hogy nem tud beszállni a ladikba.

Kazi leereszkedett egy csonka bárkaorra, szuszogva fészkelődik.

- Annyi baj legyen, majd felszedi az asszony a varsákat, az öreg eddig is ráhagyta - mondja az elnök kevés meggyőződéssel.

- Háromszáz forintot ígértél egy bográcsért, meg a hal árát. Ennyiből nem tudom etetni a családot. - Farkas Róbert az egyetlen cigány halász a vidéken, és ő főzi a legfinomabb halászlét.

Az apjától tanulta a mesterséget, aki emberöltőn át járta a folyót és az ártéri vizeket. Robi avval szokott büszkélkedni, hogy az örege még Ferenc Jóskától kapta a Sajtól a kolopi zsilipig terjedő folyószakaszra a halászati jogot.

- Pedig, Robikám, hamarosan lejár az engedélyed, és azt nehezen újítja meg a vízügyi igazgatóság. Én tudnék segíteni neked. - Kazi töpreng kicsit, azután még megtoldja: - A szociális otthonban takarítónőt keresnek, szólj a feleségednek, a Rózsának. Így rendbe vagyunk, Robikám?

Farkas Róbert nem szívesen adja fel a függetlenségét, mert az neki mindennél drágább. Anélkül, hogy a tekintetét levenné a feketén csillogó ladikról, a fogain keresztül szűri a szavakat: - Bográcsenként négyszáz, és a hal ára, gilt?

- Megegyeztünk. Holnap harminc fős német csoportom érkezik, megfőzheted nekik azt a híres Farkas-féle halászlét.

Vallyon Kazi elköszön, elérte, amit akart. Sietős léptekkel távozik el a kerti kapun a portáról. Átvág a talajvizes, zsombékos réten, megy a Felső kocsmába, ahol Daku Flórical találkozik. Flóricalnak nem sikerült kitenni a szűrét a Végessy-kastélyból, így aztán vele is egyezkednie kell ásványvíz és gyógyiszap ügyben, amire úgy jönnek majd a külföldi vendégek, mint a légy a mézesbödönre. De tudja azt is, hogy ez az alkudozás kemény dió lesz.

Farkas Robi kis számolgatás után elégedett az elnökkel kötött üzlettel. Mindig is igyekvő ember volt. A hét gyereket iskolába járatta, a legkisebb, a Robi, az idén végez, ipari tanuló, lakatos lesz belőle. Szeretné, ha legalább a gyerekei kikapaszkodnának ebből a nyomorúságból. Eszébe jut a maga gyerekkora. Itt a környéken az egyetlen munkaalkalom a fatelepen a gőzfűrésznél volt. Cigányok, magyarok ott ültek a gáton naphosszat, napszámra várakozva. De legtöbbször hiába dongatták magukat a legyekkel, mert a tulajdonos rafinált volt, csak azokat választotta ki napszámra, akinél szép lány volt otthon. Felírta őket a noteszába, majd csak úgy mellékesen odaszólt: „János, küldje el estére a Sárít takarítani.” A takarítás rendszerint úgy fejeződött be, hogy ágyba vitte őket, azután adott nekik egy darab szalonnát, darab kenyeret és mehettek haza.

A Farkas-családban tizenegy gyerek cseperedett fel. Egyedül Robi végezte el az elemi iskolát. A többiek kimaradtak, félanalfabéták. Ő nagyon szégyellte a szegénységüket. Farkas Róbert, mintha tegnap lett volna, úgy emlékezik egy összeírásra. Csinoska egyetemista lány jött a lepedőnyi kérdőívekkel. Alig tudott bemenni az ajtón. A szoba közepén pokróccal letakart szalmán Robiék vagy hatan szorongtak. A kemencepadkán meg a sutban visítotak a kisebbek, Robi, a Dodó öccsével, éhes kamasztekintettel méregette a lányt, és disznóságokat sugdostak egymás fülébe. De hamarosan elment a kedvük, mert látták, hogy a lány undorral ült le az asztal mellé, és papírt csúsztat a keze alá, hogy ne kelljen az asztallaphoz érnie. Az apjuk sorolta a neveket. Farkas Mária, Farkas Sarolta, Farkas Róbert, Farkas József, azután az ötödik, hatodik. A lány idegesen nevetgélteni kezdett: „Hi-hi-hi. Oh, még egy. Nahát!” De nem jutott a végére. Szájához kapta a kezét és kiszaladt hányni.

Farkas Róbert még gyerekfejjel elhatározta, hogy kikecmereg ebből a feneketlen szegénységből. Iskola után dolgozni ment az erdőgazdasághoz. Szívósan dolgozott, nem váltogatta a munkahelyét, mint a többi cigány.

Húszévesen, amikor leszerelt a katonaságtól, megnősült, Kalapköti Ernő legszebb lányát, a Rózsit vette el. Hűséges, dolgozó társra lelt a vidám természetű asszonykában. Gyűjtöttek egy kis pénzt, kölcsönt vettek fel az OTP-től, és megvették a faluvégén ezt a kis házat, távol a cigányteleptől. Ha rosszat álmodik, még ma is a vályogvető gödör melletti viskóba álmodja magát, ahol az ajtóig ugráltak a vízből a békák. Pedig most már szépen élnek az asszonnyal. A tévesz almáskertjében hat sort vállaltak művelésre, a halászat mellett ez is hoz egy kis jövedelmet. Békében élnek a faluban a magyarokkal is, csak akkor érzi, hogy lenéznek a fajtája miatt, ha el kell hagynia a falu határát. Legutóbb is megbántódott, amikor a városból utaztak haza autóbuszon. Felesége batyura való ruhaneműt böngészett össze a leértékelt áruk boltjában. Ahogy az asszony felszállt a buszra, látta, hogy a bejáró diákok fintorogva tágulnak mellőle. Az ő keményített blúzos, takaros, tiszta asszonykája mellől. Az öreg parasztasszony pedig, aki mellett helyet foglalt a Rózsának, felállt, és csúfondárosan mondta, hogy így legalább lesz helye a batyunak is.

Ő kibámult az ablakon, nézte a távoli domboldalakat egymásra futó síkját és nyelte a keserűséget.

ADVENT

A konyha ajtaja tárva-nyitva, párafelhő gomolyog ki rajta: benn a levegő étel és a füst savanyú szagától erjedt. Az asztalnál Bangó Juszti keveri a kártyát, nagyanyám a kötényével törli le előtte a viaszosvászon terítőt.

- Jobban tennéd, Juszti, ha dolgoznál, mint hogy ezzel a kártyával bolondítod az embereket - korholja nagyanyám.

Juszti rá se hederít, boszorkányos gyorsasággal rakja az asztalra a zsíros lapokat. Még hogy jobban tenné... Most kíváncsiak az emberek a jövődre, főleg az asszonyok: kinek a férje, kinek a fia van oda a háborúban. Ha a többség nem is hisz Juszti jövődölésében, megnyugtató szavakat várnak, meg egy parányi reményt. És ezt meg is kapják tőle néhány szem krumpli vagy egy kis darab avas szalonna fejében.

Juszti végez a lapok kirakásával. Gondterhelt arcot vág - ez is része a játéknak. Hirtelen felderül olajbarnán csillogó ábrázata, lapokat helyez át, perdítve, pattintva a sarkukat. Nagy fekete szeme kitágul, rémület tükröződik benne, azután újra megenyhülnek a vonásai.

- Ilka néni, nem hallgathatom el, a család egyik férfitagját nagy veszély fenyegeti. - Ezt nem volt nehéz kitalálni, ezt mindenki tudta a faluban. Fél esztendeje is van, hogy édesapámtól nem kaptunk levelet, de még egy pár szavas tábori lapot sem. Csak rá utalhat a kártya és nem nagyapára, aki az istállóban ül és pipázik.

- Akiről szó van, nagy megpróbáltatások elé néz, de a Jóisten megsegíti. - Most egy ördögöt ábrázoló lap sarkát pattogtatja. - Van itt még valami - ujjával szinte felnyársalja a vörös nyelvű, csimbókos farkú, patás csúfságot - nem egészen világos, de könnyen érheti anyagi veszteség a családot.

Nagyanyám eddig tett-vett, színlelve, hogy oda sem figyel, most krumplihámozó kése megáll a levegőben, majd megkérdi:

- Mit karattyolsz itt? Milyen veszteségről papolsz?

- Mondom, megtörténhet: vagyoni kár. Jóságban, bármilyen ingóságban - marad az óvatos általánosságoknál Juszti.

Nagyanyám összecsapja a kártyát az asztalon, és ráförmed:

- Vészmadár! Mára elég! Itt ez a kis zsír, tedd el. Annyi számárságot összehordtál, hogy megérdemled. - Juszti fogja a dunsztosüveg zsírt, és kihátrál a konyhából.

- Nem is kíváncsi az unokája jövőjére? Ezt még megbánja! Szerencsés lesz a gyerek, első ember a faluban - kiabálja a kapuból. - És nagy töke lesz.

Advent első vasárnapja van. Ma hajnali sötétben keltünk, elsöpörtük az udvaron a havat a járdáról a kútig és hátul az ólakig. Utána az egész család ment a hajnali misére. Nagyanyám indulás előtt rám erőltette a bekecsemet, mégis a rorate alatt végig vacogott a fogam, hiába szorítottam össze a szám. Mise után rossz kedvvel baktattam hazafelé, a felnőttek nyomában lépkedve, hogy ne süllyedjek el a térdig érő hóban. Tavaly, tavalyelőtt - élénken emlékszem rá - az advent ráérős téli napok csöndjében telt. A karácsonyi előkészület, a reménykedő boldog várakozás ideje volt, aminek meghitt hangulatát, különös ízét a hajnali mise adta. Most mindnyájan nyomott hangulatban vagyunk, rettegve attól, hogy mit hoz a holnap. Három napja vonultak ki a németek a faluból, és foglaltak állásokat a Végessy-uradalom központja

előtt, a falutól két és fél kilométerre. A Pázmándi Gyuláék birkahodályának tetejéről mindent ki lehet venni szabad szemmel, még a kastély parkjában beásott aknavetőket is. Lövészárkaik az őspark fái előtt húzódnak, cikcakkos vonalaik el-eltűnnek a lábon maradt kukoricásban. Mikor Nagypapának beszámoltam a látottakról, csak annyit mondott a katonaviselt ember nyugalomával:

- Visszavonulnak, itt már csak az utóvédek tartóztatják fel ideig-óráig az oroszokat. Ha nem így lenne, a Tisza vonalát védték volna.

Napok óta egyebet sem hallani, mint hogy jönnek az oroszok, elrekvirálnak mindent, nem kímélik a nőket, még az öregasszonyokat sem. Kacska Etel, a roffi koldusasszony hozta a Tisza túloldaláról a hírt, hogy még a hetvenéveseket is ledöntik, ahol elkapják. A révész még azt is mondta neki, hogy Roffon már összeszedtek az övéen kívül minden ladikot, és ma hajnalra a Sajnál átkelnek a Tiszán.

Félszre volt épp elég okunk, de a bolhából elefántot csinálni nálunk csak nagymama szokott. Most is rákezdte:

- Élve eltemetkezhetünk a pincében. Odaveszik az a kis kukorica is a Lápiban. A malac meg éhen döglök. Mert te csak ülsz az istállóban és várod, hogy a sült galamb a szádba repüljön.

Nagypapa hallgatott, talán a mise emelkedett hangulatához méltatlannak érezhette a perlekedést. Keményszárú csizmája alatt egykedvűen ropogtatta a havat. Nem először hallja ezeket a sirámokat. Meg is szokott rá felelni valahányszor. „Se német, se orosz nem fogja ki a szekér elől az én két lovamat, pókoskodjon inkább a lábuk az istállóban. A kukoricát meg egyék meg a varjak.” Pedig emlékezhetne rá, mi történt alig másfél hete a Bagiék muraközi lovával. A nehézkes, nagytestű jószágnak a sok állástól megsűrűsödött a vére. Sárossy Gyula, a borbély, későn érkezett, hogy eret vágjon rajta, ott fulladt meg szegény pára az istállóban. De most egy szót sem szól. Háromholdnyi kukoricánk fele kint maradt a Brayer-réten, a Lápiban. A tábla egyik oldala teknőszerű lapály, nagy esőzések idején megtelik vízzel, úgy mint most őszön, fogva tartva a termést. Nem lehet tovább halogatni a száravágást.

Ez a száraz hideg kapóra jött, a jég olyan vastagra hízott, hogy nemcsak az embert, hanem a szekeret is megbírja.

- Megkukultál? Nincs egy szavad sem! - köszörmelte tovább a nyelvét nagypapám.

Felsandítottam a nagypapára, beesett, csontos arca sápadt volt a hidegtől, ajkait összepréselte, nem úgy nézett ki, mint aki hamarosan száját tátja, hogy a sült galamb belerepüljön.

- No, gyerek, reggeli után befogunk és indulunk a Lápira. - Hozzám szólt, de nagypapám is érthetett belőle. Nekem úgy elillant a szomorúságom, hogy egy mákszemnyi sem maradt.

Nagypapa vezeti ki az istállóból Sárit, a pej kancát, én pedig az almásderessel, Szellővel igyekszem utánuk. Idekint metszően hideg a levegő, a lovak nagyokat horkantanak, prüsszölnék, fújtatnak, akárha kehesek lennének. Szellő a kezesebb, apró figyelmességekkel hálálja meg igyekezetem. Ahogy alulról felnézek szeplős pofájára, sárkány-orrlukain bodor felhőket ereget, a meleg pára az arcomba csapódik. Ágaskodva kapaszkodom a zablájába, hogy rácsatolhassam a gyeplőt. Megsajnál, busa fejét lelógatja egészen a mellemig, kicsit megbökö az orrával, mintha azt mondaná: „Itt van, te pupák, kapszold be”!

A fagytól megkeményedett istránggal sokat kell vesződnöm, csak ügyel-bajjal tudom a hámfára hurkolni. Mire végzek, nagypapa már fenn ül az ülésen, kezében a gyeplővel. Fel-pattanok én is a kocsiderékba, és beburkolódom a pokrócumba. Nagypapa megigazítja tar koponyáján a kucsmáját, suhint a lovak felé az ostorral, és kiszáguldunk az udvarról.

A jégfoltos ártéren hófúvásos torlaszok nehezítik a haladást. Nagyapa lazán tartja a gyeplőt, a lovakra bízva, hogy megtalálják a dűlőút nyomvonalát. Amint megérkezünk a Brayer-rétre, zsákdarabot kötünk a csizmánkra, hogy ne csúszkáljon a jégen. Munkához látunk. Olyan éles a szárvágóbaltám, mint a beretva, erőlködés nélkül nyisszantom el vele a kukoricaszárakat. Nagyapa a lelkemre kötötte, hogy közvetlenül a jég felett vágjam el, ne menjen még több veszendőbe belőle. Tudom én ezt magamtól is, sőt még azt is, hogy a kukorica minden ízének hasznát vesszük. Kedvenc ételeim közé sorolom a görhét, amit kukoricadarából süt nagyanyám. A szárat a tehenek csupaszra rágják, ezzel fűtjük a kemencét. Csutkáját a sparheltben tüzeljük el.

Sorakoznak a kékék utánunk katonás rendben, jó látni a szemnek. A kukoricás mellett füzes húzódik a Tiszáig, odamegyek kötözővesszőt vágni. Térdemmel szorítom, préselem össze a kékéket, s húzom feszesre a vesszőkötést. Furcsa neszezés hallatszik a füzes felől, egyszerre egyenesedünk fel nagyapával. A zúzmarától földig hajló ágak közül fehér bekecses, géppisztolyos katona lép ki, hátán zöld pléhdoboz, amiből hajlékony fémplaca meredezik.

- Igyiszuda, igyiszuda! - hajtogatja parancsolón, és magyaráz valamit élénk taglejtéssel.

- Itt vannak az oroszok.

- Hív minket, gyere menjünk közelebb! - Nagyapa az első háború után két évet töltött orosz fogságban. Hazatérve, orosz nyelvtudására volt büszke és a fenyőpálinka főzésének titkára, amit magával hozott.

Nem sietek nagyon, tisztos távolságban csoszogok nagyapa után, aki kézzel lábbal magyaráz valamit a katonának, „Nyemci, sipirc gyerévnye! Iszkiri nyemci, iszkiri!” Közben, mintha a földből nőne ki, egy másik katona is elébünk toppan. Ennek hatalmas látcső lóg a nyakában, derékszíján pisztoly és számtalan fapecek fityeg madzagra kötve.

- Ne féljen papa, nem bántjuk magukat, pakolják fel a kukoricát, és vigyenek minket a faluba.

Nagyapám rá se hederít a magyar szóra, vagy meg sem hallja, tovább töri éktelenül a magyart is, az orosz is.

- Érti amit mondok, papa? Rakjuk meg a szekeret, és induljunk a faluba. Szásával lesz még elég idejük oroszul társalogni. - Erre már nagyapa is felfigyel, hitetlenkedve csóválja a fejét, elnémul, mint akit kupán vágta.

Én rakom a szekeret. Előbb a szekérderékba pakolom a kékéket, amikor megtelik, kétfelől a vendégoldalra sorakoztatom őket, keresztben. Egyszerre három kéve hullik a lábam elé, alig győzöm eligazítani, de szólni nem merek, hogy lassabban, hé. Mire végzünk és lekötjük a rakományt, csorog a hátamon a víz. Mindnyájan elhelyezkedünk a szekér tetején, nagyapa a gyeplővel indulásra nógatja a lovakat. Janitól útközben megtudom, hogy ő ungvári születésű, és most a Szásával, a rádiósával felderítésen vannak. Fúrja az oldalam, hogy mi a fenének van az a rengeteg fapecek a derékszíjukra kötözve, nekibátorodom és megkérdem.

- Csónakon evezünk át a Tiszán, ha tüzeltek volna ránk, és a golyó lyukat üt a csónak oldalán, ezekkel dugtuk volna be, hogy el ne sülyedjünk. A kapitányunk találmanya - magyarázza türelmesen. Elhatározom, hogy ha katona leszek, és nagy folyókon kell áteveznem, egy evezőcsapást sem teszek fapecek nélkül.

Ahogy közeledünk hazafelé, egyre nyugtalanabb vagyok - mit szól nagyanyám a két katonához. Messziről látom, hogy ott vár bennünket a kapuban. Kikapaszkodok a kékék közül, és grimaszokat vágva próbálom értésére adni, hogy nem vagyunk egyedül. Ő egy mukkot sem ért az egészből. Csak amikor lecsúszunk a rakomány tetejéről, akkor veszi észre a két idegent. -

Szűzanyám! - Ennyit mond, elakad a lélegzete, sarkon fordul, futásnak ered és eltűnik a padlásfeljáróban.

Miután bekapják az ennivalót, szedelődzködnék. Indulnak alkalmas helyet keresni, ahonnan szemmel tarthatják a németeket. Nagyapa a jelenleg lakatlan Dobronyi-gátőrház padlását ajánlja, a falutól közhajításnyira. Én erősködöm, hogy nincs jobb hely a Pázmándyék birka-hodályánál. A katonák e mellett döntenek. A hodály szénabedobójából remek kilátás nyílik a határra, Jani távcsövén át a Végessy-kastély udvarán lapátoló alakokat látok. A hodály előtti itatóvályút oly közel hozza a távcső, hogy karom nyújtogatva megpróbálom elérni. Meg sem melegedhetek a jó illatú szénában, hazaküldenek. Otthon nagyapa alaposan megmossa a fejem, amiért belekotyogtam a figyelőhely kiválasztásába, mert szerinte felfedezhetik őket a németek és ide pörkölhettek.

Másnap hatalmas robajra ébredünk. A Saj irányából robbanások hallatszanak. Dél körül csillapszik csak valamelyest az ágyúszó. Nem sokkal később páncélosok dübörögnek el az ablakunk alatt. Kicsit megkönnyebbülünk, amikor Jani délután betoppan és újságolja: a roffi kompnál hidat vertek a Tiszán, négy óra tájban az ő zászlóalja kelt át az elsők között a folyón. Vona Bori vendéglőjébe kvártélyozta be magát a parancsnokság. Kapitányát pedig nálunk szállásolja el estére, mert mint mondja: „Jó ha nacsalnyik van a közelben” - és hunyorít hozzá.

Izgatottan várom az esti találkozást. Már jócskán elálmosodom a kemencepadkán, amikor megérkeznek. Magas, szikár, fiatal ember lép be a szobába hajadonfővel. Váll-lapján négy csillagot számolok meg. Jurcsenkó vagy Gyurcsenkó a neve, nem értettem tisztán. Nem néz ki emberevőnek. Beszél valamit. Nagyapa bólogat, úgy látszik, érti. De láthatóan csak akkor nyugszik meg, amikor Jani elmondja, hogy a kapitány nem akar zavarni minket, napközben itthon sem lesz és elalszik a sezlónon. Eddig tart az ismerkedés, nagyapáék kimennek a hátsó szobába, én még maradok.

A kapitány a derékszíját és teli pisztolytáskáját a szekrény tetejére teszi. Térképtáskájából kockára hajtogatott térképet vesz elő, kitergeti az asztalra. Körzővel méricskél rajta, jeleket rajzol rá színes ceruzával. Kíváncsian nézegetem a különös tárgyakat.

Hívnak lefeküdni.

Ágyúdörgésre ébredünk. A komp irányából lövöldözés zaja hallatszik. Elered a hó, az egyre szaporábban hulló hópelyhek belepik a láncaltalaktól felszántott utcát, makulátlan fehérséggel borítva be a tájat. Pajtásaimmal az istállóban a betlehemes játékot gyakoroljuk. A díszlet hibátlan, a jászol előtt fekvő kérődző tehenek nyakán meg-megcsörren a lánc. Ernő, a Járomi testvérek közül az idősebb, alakítja az öreg Juhász szerepét. Kenderkőcből ragasztott csajla bajsza és bodor szakálla láttán nehezen tudjuk elfojtani kuncogásunkat. Mi Jóskával, Ernő öccsével, pásztorok vagyunk. A két angyal Darázs Laci és Béres Jani, de Laci most egyedül angyalokodik, mert Béres Janit nem engedte el az anyja.

*„Pásztorok, pásztorok keljünk fel,
és hamar induljunk el
Betlehem városába,
Tornyos istállócskába.”*

Fújjuk az éneket istenesen, pedig az idén aligha betlehemezzünk. Karácsony estéjén a legjobb kompánia a Vona-féle vendéglő színháztermében, a színpadon is előadhatná betlehemes játékát. De kinek kell az idén angyali vigasság?

A következő napokban is folyton csak a puskaropogást hallottuk. A Végessy-uradalom központja és vele a kastély négyszer cserél gazdát. Az első napokban Janitól értesültünk, hogy sok a sebesült és a halott, de azután ő is elmaradt, nem jött hozzánk többet. A kapitány olyan későn jár haza, hogy érkezésekor én már az igazak álmát alszom. Nagypával megígértetem, hogy estére megvárjuk és érdeklődünk Jani hollétéről. Nagypa előre összeeszkábált mondkáját hallgatva a kapitány arca megkeményedik, előbb hajthatatlan, de aztán látva makacsságom, megenyhül. Reggel kísért ad mellénk, aki elvezet bennünket Janihoz. Hajnalban ébredek, várunk, várjuk a kísérő katonát. Kezdeti nyugtalanságom szorongássá fokozódik. Már túl vagyunk a délelőtti derekán mikor megérkezik. Végül is mi leszünk az ő kísérői, mert elindul szóltanul a falu főutcáján, mi pedig baktatunk mögötte. Ahol elhaladunk, az ablakokon megrepben a függöny, riadt szemek leskelnek ki ránk. Képzelem, mit gondolnak: az öreg Faragót meg az unokáját viszi az orosz, fél óra múlva tudja az egész falu. Az mit se számít, hogy eddig egyetlen rémhír sem igazolódott be. Nem zaklatták az öregasszonyokat, még a fiatalokat sem. Egyedül a Borbély-lányok, a Gizi és a Bella kilincsét adták kézzől kézre a katonák, de tőlük sem vettek el erőszakkal semmit, amit adtak, azt önként adták.

Elhagyjuk az iskolát, a postát, elhaladunk a községháza előtt, bekanyarodunk a főtérre. Az emlékkert kovácsoltvas kerítése mögött áll Márkus, a kőkatona. Bakancs van a lábán, fászlival körbetekert lábszára és kigombolt köpenye cseppet sem katonás. Szuronyos puskáján támaszkodik, mintha juhászbót lenne a kezében. A Márkus-família férfi tagjai emberemlékezet óta a környék legjobb pásztorai. Az első háborúban három Márkus-fivér veszett oda. Nevük fel van vésve a szobor gránittalapzatára. A szobrász, ha hinni lehet a szóbeszédnek, hajdan a Márkustestvérek apjáról mintázta az emlékművet.

Megkerüljük a parkot, átmegyünk a Vona Bori vendéglőjének fahídján, itt hús-vér katona áll az ajtóban, a feje fölött cégtábla: Bor, sör, pálinka korlátlan kimérése. Itt székel a parancsnokság. Rövid szóváltás után áll félre az útból, odabenn újabb poszt a színházterem ajtajában. Itt még makacsabb ellenállásba ütköztünk, de katonánk hajthatatlan, betessékel bennünket a terembe. A kinti szikrázó hó után idebenn félhomály uralkodik, csak lassan szokja meg a szemem a gyér világosságot. A színpadon embertestek fekszenek hanyatt, végtagjaik természetellenes állásban. Halottak. Arcuk viaszsárga. Szám szerint tizenhét tetem. Baloldalt a harmadik az ungvári katona, Jani.

Szóltanul igyekszünk hazafelé, nagypa fogja a kezem. Nem emlékszem arra, hogy valaha is kézen fogva mentünk volna együtt. Férfiak között ezt a kézfogósdit ő kisasszonyos dolognak tartotta.

Advent utolsó hete van.

A BÚNJEL

Palkó Imre sekrestyés a karzatra könyökölve figyeli a vasárnapi nagymisére érkezőket.

- Na, az öreg Kalapkötnök se sok van hátra - súgja halkán a harmóniumnál ülő kántor felé.

Odalent, a padsorok között, Kalapkötnök Ernő cigányvajda ténfereg előre az első padsorig, ott illendően, ahogy kell, féltérdre ereszkedik, keresztet vet, imára kulcsolja a kezét, s előre-görnyedve elmormol egy Miatyánkot. Amíg imádkozik, a sekrestyés tekintete inas-sovány nyakán, kiugró nyakszirtjén állapodik meg.

- Rossz bőrben van az öreg, lehet, hogy nem éri meg a jövő hónapot. - Ezeket a télutolj-tavaszelő hónapokat „bőrszedő”-nek hívják a falunkban. A hajlott korú, idős emberek ekkor költöznek ki az élők sorából, mintha összebeszelnének. Palkónak elegendő egyetlen pillantást vetnie a kihegyesedett nyakszirtre, hibátlanul megállapítja a diagnózist.

Kalapkötnök Ernő tavalyelőtt ősszel kezdett betegeskedni és lassan elgyámoltalanodni:

- Szét akar szakadni az egész belsejem - panaszkolta Rozi nénihez az öreg. - Fájt a torkom, mintha tűz égetne belül minden nyelésnél.

Hosszas tanakodás után úgy döntött a család, hogy beviszik az öreget a városi kórházba, kivizsgálásra. Ernőre, az elsőszülöttre, meg a legkisebb fiúra, Norbira várt a rábeszélés és a beállítási feladata, mert rájuk hallgatott apjuk leginkább.

Két hét múlva, amikor Etel, a kis menyő - gangos, faros menyecske -, a Norbi felesége, elutazott a városba a leletek felől érdeklődni, közölték vele, hogy tüdő- és gégerákja van az öregnek, s készüljenek fel a legrosszabbra. Ennek már idestova két esztendeje. Azóta menekül Kalapkötnök Ernő a kaszás elől, ma például ide a templomba, Istenhez. Templomkerülőből templomjáró lett az elmúlt esztendőben. Mintha kicserélték volna. Gyakran látni céltalanul bolyongani a határban. Befogja csontos gebéjét a szekér elé, csak hajtja, csépli az ostorral, amíg habos nem lesz a ló szügye és háta a hám alatt. Rozi, a felesége, mindig korholta a ló miatt, hogy mi a fészkes fenének kell tartani, amikor semmi haszon nincs belőle. Neki kellett a ló, de méginkább az a gúzsoldozó remény, hogy bármikor befoghatja és szabadon mehet vele, amerre lát.

Hetven esztendő. Ritka magas kort ért meg cigányember létére.

Szó, ami szó, keserves hetven esztendő volt. Akadt ugyan jó is benne, de még több rossz. Csak a gyerekeknek tudtak igazán örülni Rozival. Tizennégy született házasságuk ötven esztendeje alatt. Nemrég az asszonnyal számadást készítettek, hatvanhárom unokát számoltak össze. Fiaik és lányaik, akárcsak ők maguk, nagy gyerekbolondok lettek. Született kilenc dédunokájuk, ezeknek még a nevét is tudják, név szerint emlegetik őket korukra büszkén.

A vasárnapi böjtös mise már az áldozás utáni könyörgésnél tart. Kalapkötnök Ernő nem nagyon figyeli a szertartást, élvezettel szívja be a gyertya és a tömjén szagát. Azt is szereti, ahogyan a kántor a harmóniumon előjátssza a dallamot a közös énekléshez. A hátsó padban ül, imára kulcsolt kezét homlokához támasztja.

Mereng a múlton.

Megáldotta az Isten ezzel a jó asszonnyal, a Rozival. Küszködtek együtt eleget. Amíg bírták, elvállaltak minden aljamunkát, semmi bérért, bagóért. Az asszonyt a parasztok télidőben nap mint nap hívták disznóöléshez. Tiszta asszony volt a Rozi. Nagy felelősséggel járó munkával bízták meg. A házaknál vele mosatták a belet a trágyadombon lábakon álló fateknőben. Azt még a falu bolondja, Dohonyi Jóska is tudta, hogyha a beltartalomtól cseppet is szaglik a bőr,

pocsékba megy a töltelék, a hurka meg a kolbásznemű. Rozi fáradhatatlanul kaparta és öblögette a gőzölgő teknő végén a leölt állat belét. Utána megszagolhatta a gazdaasszony a belet, még a trágyadomb felcsapó bűzében is makulátlanul tiszta szaga volt. Csak akkor panaszkodott otthon, ha azoknál az úrhatnám Csajbók Kláriéknál segédkezett, mert a sápkóros finnyás fiatalasszony legutóbb is azt mondta kényeskedve az anyósának: „Még egy fazék forróvízben megmosom a belet a Rozi után, nem állhatom, hogy összefogdosta”.

Kalapkötő fát vágni járt házakhoz. Neki nem kellett a tűzrevalót az ajtó előtt letennie, mint a többi cigánynak. A kreolbőrű, szép szál cigány férfit szívesen behívták a parasztasszonyok a konyhába. Esténként a család apraja-nagyja kosarat font. Az ártéri és parti füzesek hajlékony vesszeje avatott kezekben aranyat ért. Ernőnek pedig ügyes keze volt, egyaránt jól bánt a durva héjas vesszővel és a lehántolt, vékonyra hasított fonóvesszővel. Tetszetős és díszes piaci kosarait szívesen vásárolták az asszonyok a faluban. Kosarai, üvegfonatai versenyre keltek a legszebb szőttesekkel. Szalmából is tudott nagy karimájú szalmakalapot készíteni.

Nem riadt vissza a durva munkától sem. Ha árnyékszékpucolásra hívták, akkor se mondott nemet. Hessz Fercsi, a kovács, egyenest neki készített merőalkalmatosságot egy háborús rohamsisakból. Amikor pedig a pestis megtizedelte a Pázmádiék birkanyáját, őt hívták nyúzni, hogy legalább a bőrt megmentsék.

Adott munkát a vályogvető gödör is bőven. A háza ma is ott áll a gödör partján. Tavasszal, mihelyt a föld fagya kiengedett, a cigányság bányászni kezdte az agyagos földet. Az asszony-nép locsolta, sárrá puhította a kemény rögöket. A rászórt töreket a rajkók taposták, dagasztották a téglá anyagába. Közben visongtak, bele-belehuppantak az agyagos masszába. A vályogtégglák megformálása szakértelmet igényelt, fogós férfimunka volt. Fakerettel vetett soraik úgy álltak glédában a makkosalji réten, mint a frissen szagztatott pogácsák a gyúró-deszkán. Akkoriban, a templomon kívül, talán ha három kőház volt a faluban, a községháza, a posta és a patika. Még a nagygazdák is vályogból építkeztek, közülük is csak a módosabbaknak telt terméskő- vagy téglalapzatra.

Vége szakadt ennek is.

Megszűnt a napszám, a parasztportákat felverte a gaz. Elszegényedett a falu. Jobb elfelejteni azokat az éveket neki is, másnak is. Mikorra jobb szelek kezdtek fújni, végre fölemelt fejjel járhatott a csóró cigány is, volt munka, volt mit enni, Kalapkötő Ernőből elszállt az erő, mint a madár, megöregedett. Amióta nyugdíjazták - az erdőgazdaságnál dolgozott - ideje nagyrészt unokái sorsának egyengetésével telik. Elkel a segítség a gyermekeinél is, közülük már csak a legidősebbnek, Ernőnek van munkahelye. Szélnek eresztették a romákat a városi üzemekből. Először azzal indokolták elbocsátásukat, hogy csökkenteni kell a létszámot, s előbb a vidékiektől válnak meg. Azután képzettségüket kifogásolták; félanalfabéta roma még hórukk melóra sem alkalmas. Ők úgy érezték, hogy a fekete bőrszínük miatt szenvednek hátrányt. Itthon teng-leng a sok életerős férfi. Némelyiknek még jár a munkanélküli segély, egy részük közmunkát végez, és a polgármesteri hivataltól kap éhbért. A többiek meg élnek, ahogy tudnak. Pedig a tétlenség könnyen rossz útra vezet a reménytelenségbe taszítottakat...

Bernát atya befejezi a könyörgést, kiterjesztett kézzel üdvözli az egybegyülteket. - Az Úr legyen veletek!

- És a te lelkeddel - válaszol kórusban a nép.

- Áldjon meg benneteket a mindenható Isten. - Stólája széttárt karján, vállán leffeg, mintha szárnyai verdesnének a levegőben.

- A szentmise véget ért. Menjetek békével! - bocsátja el végül imára kulcsolt kézzel a híveket.

Kalapköti Ernő hátrál az ajtó felé, belemártja ujjahegyét a szenteltvíztartóba, keresztet vet. A templomajtó előtt Rozi várja. Odaadja neki cseréppipáját meg a marhahólyagból készült dohányzacskót - a templomba mégsem vihette be - indulnak haza. Akinek szeme van, az láthatja, hogy a cigányvajda megy hazafelé a nagymiséről. Rozi négy-öt lépéssel mögötte követi, ez így dukál. Kalapköti Ernő kihúzza magát, peckesen lépdél, nem néz se jobbra, se balra. Mire a Fő út derekáig, az artézi kúthoz érnek, pipájából bodor füstöt ereget.

Enyhe ívvel kanyarodik a kövesút a faluvégen a makkosalji erdő felé, az erdőn túl terpeszkedik a vályogvető gödör. Partján vedlett viskók sorakoznak, olyan közel a vízhez, hogy a békák az ajtóig ugrálnak. A telepen egyetlen emberi hajlék áll elsatnyult akácfa között - ez Kalapköti Ernő cigányvajda háza. A két öreg közeledtére, derekát egyengetve, fölegyenesedik és megfordul egy harmincév körüli, jóhúsú cigányasszony, aki lábasokat súrol hamuval az udvaron.

- Itt járt Tolka Pityu, a rendőr, nagyapát kereste! - kiált az asszony az érkezőknek. De Kalapköti Ernő szóra se méltatja.

Átvág az udvaron, benyit a füstös konyhába. Barna falán gyerekek viháncolnak a sparhelt mellett. Norbi gyerekei. Ők még itthon laknak a konyhából nyíló kamrában nyolcan. Igaz, a konyha is az övék, mert Etel, Norbi felesége főz és mos az öregekre is.

Az utcai szobában két támlás ikerágy foglal el majd minden helyet. Baloldalon, a fal mellett, öntöttvas kályha áll, az ágy végénél alacsony asztalka, két székkal. A maradék helyen, a padlón újságpapíron gomba szárad. Kalapköti leül a vetetlen ágyra, Rozi lehúzza lábáról a csizmát, és a kályha mellé állítja. Megpaskolja a párnákat, odaigazítja az öregember dereka alá, aki félig ülő, félig fekvő helyzetben hanyatlik az ágyba.

Rozi már a konyhában pöröl a gyerekekkel. - Csendesen, nagyapátok pihenni szeretne!

- Mesélj nekünk, Rozika, mesélj, mesélj - csimpaszkodnak a szoknyájába.

És Rozika mesél. Meséjében az öreg király putriban lakik, nem három fia van, hanem tizenhárom. A gonoszok, a rosszak - semmirekellők és naplopók - az út mellett, az árokparton ülve henyélnek, görögdinnyét esznek, s közben „dongatják magukat a legyekkel”. A tizenharmadik fiú, a legkisebb királyfi - aki dolgos és igaz szívé - rozzant gebén száll szembe a sötétség hatalmával.

- Nagyapa, nagyapa győjjön ki, keresik - kiabál be Etel az udvarról. Az öreg hallja, de nem mozdul, kiküldi Rozit, hogy hívja be a jövevényt, ha Tolka az.

Tolka Pityu a kerítéshez támasztja a kerékpárját és elindul a házba. Felkészült rá, hogy nehezen boldogul az öreggel, de ezt az invitálást szíves-örömet mellőzte volna. Savanyú ábrázata csak attól derül fel kicsit, amint végiglegelteti szemét Etel széles csípőjén, erős mellein.

- Gyere be holnap az ősre ablakot tisztítani, majd fogom alattad a létrát - szól oda halkan az asszonynak.

- A rossebb, az megy magához! Hívja a saját feleségét - fizeti ki Etel.

Tolkát a nyitott konyhaajtóban füst és állott ételszag csapja meg. Kuttyája, Hektor, a nagy húszabáló befurakszik mellette az ajtó résén, bent körülszimatol, undorral elfordul a macskák tányérján talált gyanús maradéktól, azután magától kisomfordál az udvarra. A vajda, mire Tolka belépett a szobába, elrendezte a dunyha redőit, kihúlt cseréppipáját, mint hatalmának jelvényét, kezébe vette.

- Adj isten, Ernő bátyám - köszön rá az őrmester. - Már két alkalommal is kerestem.
  - Aztán mi jóval akartál traktálni, Pityukám? - kérdezi az öreg tegezve; ő mindenkit tegez a faluban.
  - Kinek jó, kinek nem. Betörtek az öregek otthonába.
  - Oszt mit vittek el, Pityukám?
  - Főleg élelmiszert, kiürítettek három hűtőládát. Hatvan kiló sertéshús, három rúd olasz szalámi, két egész rúd parizer és legalább száz konzerv tűnt el. De nyakon csíptem őket! Itt van a kezemben a bűnjel - lóbál meg egy reklámszatyrot.
  - Szóval, már el is kaptad őket... no hallod, ronda egy mesterség - dünnögi Kalapköttő, és komótosan lekaszálódik az ágyról. - Hogyan akadtál a nyomukra?
  - Nyomozati titok - fontoskodik Tolka. - Jegyzőkönyvet kell felvennem, a bizonyítékok láttán vallani fognak. Kiszedem belőlük a beismerő vallomást. Velem kell jönnie Bangóékhoz, hogy a jegyzőnövel együtt aláírásukkal hitelesítsék a tényálladékokat - mondja hivataloskodva.
  - Veled?... Nem tehetem, Pityukám. Én nem kísérhetlek végig a cigánysoron. Menj csak előre, végezd a dolgodat, majd utánad megyek.
  - És, ha azt mondom, hogy most jöjjön kend?
  - Lehetetlent kérsz, Pityukám. Nekem most mennem kell hátra, a budira, vagy oda is elkísérsz?
- Tolka elfojtja mérgét. Mit huzakodik ezzel a vén cigánnyal? Épphogy háltni jár belé a lélek. De most rajta veszt, most nem húzza ki a csávából a két tolvaj fattyát! Már tegnap az óvodában biztos volt benne, hogy a markában vannak.
- Nem hagyom zaklatni a gyerekeket! Nem hagyom! - ismételte Sáríka, a nádszáltermetű kis óvónő, a betörés másnapján Tolkának.
  - Ez, hölgyem, bűnpártolás, aminek következményei lehetnek! - makacskodott Tolka. - Csak kicsit elbeszélgetek velük. Azt sem szabad? Hoztam cukrot is. Mire elszopogatják, már itt sem vagyok. - Az őrmester aktatáskájából két zacskó savanyúcukrot emelt ki, amelyet hirtelen mozdulattal, dühösen dobott vissza a vedlett táskába.
  - Halálra rémíti őket... Tessék. Magáé a felelősség - adta meg magát Sáríka.
  - Adjisten, gyerekek! - nyitott be Tolka a foglalkoztató terembe.
- A papírhajtogatással foglalatostkodó apróságok kíváncsian néztek rá.
- Adjonisten, rendőr Pityu bácsi - válaszolt cérnahanon egy kis szőke fiú, s erre a többiek is köszöntek.
  - Ügyesek vagytok. Ez a csákó még nekem is jó lenne - illesztett a feje búbjára egy körömnyi papírcsücsköt. - Hát repülőt tudtok-e hajtogatni?
  - Nem, még nem! - mondták kórusban a gyerekek.
  - Na, én megtanítalak benneteket. Amíg elkészülök vele, mondjátok meg, mi volt a reggeli?
  - Kakaó és dzsem - felelte egy copfos kislány.
  - Nem is igaz. Lekvár volt - nyelvelt egy kék köpenyes, kis cserfes a hátsó asztalnál.

Körben, a falakon, még a szekrény oldalán is gyermekrajzok függtek. Az őrmester már gyermeksereg közepén állt, kezében az elkészült repülővel.

- Kész! Start! - kurjantotta, s lendülettel eldobta a formás repülőt. A papírszárnyas félig körbe lebegett a teremben, a kályha fölött megbillent és az asztalok alá siklott.

- Hát tegnap, otthon mit vacsoráztatok? - kérdezte az őrmester.

Vagy negyven torok mondta a választ.

- Így nem értem. Egyszerre csak egy beszéljen. Na kezdjed, te - mutatott rá az egyik fekete hajú, fekete szemű cigány lányra.

- Szalámit meg kolbászt.

- Az finom lehetett - mondta az őrmester tettetett kedvességgel. - És maradt-e belőle?

- Maradt bizony. Másfél rúd - mondta a Tolka közelébe furakodó göndör hajú legényke, a kislány testvére.

- A maradékot hova tettétek?

- Apa leengedte madzagon a kútba, hogy meg ne romoljon.

- Aztán hogy hívnak?

- Bangó Elemérnek - felelte hetykén a kisfiú. - Őt meg Szilvikének - mutatott a testvére.

- Apátoknak Gyungyi a csúfneve, ugye?

Tolka gyorsan szedelőzködött. Faképnél hagyta az óvónőt, foghegyről „szervusztok”-ot köszönt a gyerekeknek, és már kívül is volt a kapun. Átvágott a Templom téren, s közben zsebkendővel törölgette gyöngyöző homlokát. - A cél szentesíti az eszközt - dünnyögte magában.

De a kényszerűség szülte szégyenérzetét nem tudta elhessegetni. Harminc esztendeje igyekszik megfelelni a szolgálatnak, de az utóbbi időben meggyült a baja. A falu lakossága, legtöbbjük paraszt, jóban-rosszban összetartott. Velük könnyen boldogult. Parasztszülők fia volt maga is. A Felsőkocsmában, Marcinál, nagyokat ivott, a jó bor megoldotta az atyafiak nyelvét, mindenkiről mindent tudott. Az erdőgazdaságtól lopták a fát, a vadorzástól sem riadtak vissza. Hébe-hóba fülön csípett egyet közülük, de csak azért, hogy kordában tartsa azokat, akik túl messzire merészkedtek. Amellett tudott nagyvonalúan elnéző is lenni. Nyugalom volt a faluban. Újabban fellendült a turistaforgalom, akadt néhány hétvégi lakos, két-három kerámikus, festő, egy író, de nekik nem volt szavuk a faluban. Igazán a hirtelen felduzzadt cigány lakosság okozott gondot, bűnlajstromuk a garázdaságtól, a rablástól, súlyos testi sértésen át, az élet elleni erőszakig terjedt. Ezeket a bűntetteket már nem lehetett elnézni...

Kalapkötő Ernőt már nincs emberfia, aki sietségre tudná nógatni. Kényelmesen lekászálódott az ágyról, az ágy alól kitaposott kérgű bakancsot kotor elő, belelép és a kályha mellé kuporodik. Itt jutnak eszébe fénylő gondolatok. Eltűnődik ezen a sarkaiból kifordult világon. A gyerekek együtt járnak betörni az apjukkal! Régen, ha valamelyik roma elemelt valamit, ő volt az első, aki megtudta. Odajutott, hogy a rendőrtől kell értesülnie a telepiek gazságairól. Hol van már neki, a vajdának, a régi tekintélye?!

- Ernő bácsi, Ernő bácsi, tessék jönni azonnal, Tolka hivatja - mutáló kamaszhang zökkenti ki az öreget gondolataiból.

A küldönc Bangóék Sanyi fia, nyakigláb kölyök, élénk arca kipirult a nagy iramban.

Elindulnak a sáros, szalmával, hamuval felszórt gyalogúton.

- Halljam, melyikötök volt? - kérdezi a vajda a fiút.

- A Lóri meg a Zoli, csak ők képesek ilyesmire.

- Hát az apátok?

- Ő nem ment be. Kint állt a kertben, az ablak alatt, Lóriék meg kiadogatták az ételmezt.

A fiú zavartan nyeldekelt, de azután nekiveselkedik és belekezd, olyan telt hangon, ahogy még soha életében nem szólalt meg.

- Tegnapelőtt hajnalban mentek be a Lóriék az otthon kamrájába, hátul, a bukóablakon át. Amit találtak húst, szalámit, sajtot mindent kiadogattak apámnak.

- Konzervet nem?

- De azt is. A húsból a kolbász már délre elkészült, a kis Ernő, az unokája töltötte.

- Pofa be! - csattan fel az öreg. Csak most eszmél rá, hogy csütörtökön reggel találkozott az Ernő gyerekkel. Kérdezte is tőle, hová megy. Disznót ölni, volt a felelet. Gyékény hentes-szatyrában vitte a szerszámain. Késeit, bárdjait gondos naphosszat, reménykedve, hátha hívják böllérkedni. Állástalan ő is, a húskombinát felmondott neki. Falun pedig nem kell a cigányhentes. Még furcsállotta is, hogy egész reggel nem hallott malacsivalkodást a faluban. - Tovább, járjon a szád!

- A konzerveket elástuk a kertben. A kolbászt meg átvittük Farkasékhoz. Náluk füstölődik a kéményben. Keresheti Tolka!

- Hogy akadt mégis a nyomukra?

- Azt senki sem tudja. Tegnap megjelent nálunk. Egyenesen a kúthoz ment és húzni kezdte föl a fazekat, amit apám leeresztett a maradékkal. Bele se nézett, előre megmondta, mit talál benne. Aztán megfenyegetett bennünket, kezében van a bűnjel és emberölési kísérlettel vádol mindnyájunkat, mondta, mert elloptuk a cukorbeteg diétáját.

- Ennek esze ment. Hiába viteti el őket, úgyis kiengedik mindkettőjüket, kiskorúak - mondta meggyőződéssel Kalapköti.

Bangóék házában tekintélyes csönd van. Ott kíváncsiskodik, zivajog az egész telep. Oda-bent a levegőtlen helyiségben a családtagokon kívül ott szorong a rokonság is. Tolka őrmester az asztalnál ülve folytatja a kihallgatást. Kutyája, Hektor, a nagy húszabálós, a konyhaszekrény előtt ül teljes érdeklődéssel tanúsítva a tülekedő tömeg iránt.

Kalapköti Ernő megáll a ház előtt és rekedtes hangján elkiáltja magát:

- Oszolni!

- Ernő bátyám, úgy szólok magához, mint vajdához - zengeti meg öblös hangját Tolka. - Elfogtam az öregek Otthonának betörőit, egyszerűen a gyanúsítottakat. Tettüket elismerték, tehát nevezhetem tettesnek is őket. Itt van a bűnjel, tekintse meg. - Széke karfájáról reklámszatyrot akaszt le és nyújt át Kalapkötiéknek, aki fél szemmel belekukucskál, arca se rezdül, majd átnyújtja a tárgyi bizonyítékot Bangó Sanyinak. A szatyor kézzől kézre jár, többen hosszan nézegetik, végül Hektornál állapodik meg.

Tolka folytatja a kihallgatást.

- Hátra van még az indítóok kiderítése. Bangó Lóránt, feleljen! Mi volt tettének indoka?

- Éhesek voltunk - feleli harapós hangon a vézna legény.

- A kicsik is éheztek - toldja meg öccse, Zoli.

Az őrmester zavartan pillant a jegyzőnőre, majd újra a két fiúra. A jegyzőkönyvben féloldalnyi hely van hagyva a válasznak.

- Ez nekem kevés! - csap az asztalra Tolka a felerősödő lármában.

Kalapköti Ernő magasba emeli csontos öklét, alábbhagy a zivaj.

- A tűz égessen meg benneteket, hát ezt tanuljátok itthon? Mit szól apátok, ha hazajön? - Itt halványan elbizonytalanodik a hangja, de erőre kapva folytatja. - Az őrmester úr lecsukathat benneteket, hogy ott rohadjatok el a börtönben. A kezében van a tárgyi bizonyíték...

Kalapköti kifulladásra szokatlanul hosszú szónoklattól, elhallgat.

Tolka őrmester a széke karfájához nyúl a szatyorért, de hiába kotorászik, nem leli.

Dermedt csend támad, csak Hektor kaffogása hallatszik. Az őrmester feláll, kifut a fejéből a vér. Mindnyájan a szoba sarkára merednek, ahol Hektor épp most zabálja fel a bűnjelként lefoglalt szalámi maradékát.

FLÓRI

Éktelen csörömpöléssel özönvíz előtti Skoda kanyarodik a tanácsháza elé. Rendszáma nincs, sem elől, sem hátul, ecsettel van rámozgatva: MUNKAGÉP. A lemezzel leválasztott fülkéből - a hátsó rész rakfelület - nagydarab, bozontos alak kászálódik elő. Megcélozza a bejáratot, már a folyosón elbődül:

- Mi az úristen ez, Kazikám? - Az utolsó pillanatban sápadt, madárcsontú asszonyka toppan elé, széttárt karjával tartóztatja fel az elnök irodája felé nyomuló hústornyot. - Az elnök elvtárs tárgyal, a megyétől vannak nála. Senkit nem fogad!

- Mióta levelez velem az elnök elvtárs... mi? És mióta hoz határozatot a földbérletem megszüntetéséről - megkérdezésem nélkül? - Az óriást az indulat majd szétveti, kiugró pofacsontján megfeszül sötét bőre. - Mondja meg neki, aranyoskám, hogy Daku Flóri van itt. Jöjjön ki, mert rátöröm az ajtót!

A lármára zömök, csupa izom ember lép ki az irodából, megfogja a levegőben Flóri pecsétetes határozattal hadonászó kezét, és fojtott hangon mondja:

- Menj haza, Flóri.

Az óriás megfeszíti karját, nyaka kivörösödik, de nem bírja kiszabadítani magát Vallyon Kazi tanácselnök vasmarkának szorításából.

- Tépd szét! Most azonnal. Különben megkeserülöd! - tör ki a melléből.

- Nem tehetem. A testület döntött így.

- Szarok a testületre. Tépd szét - mondja kissé megjuhászkodva Flóri. Már nem állja tovább az elnök pillantását, vesztett.

- Délután kiküldöm hozzád a műszaki ügyintézőt, mindent elmagyaráz részletesen. - Az elnök elengedi Flóri karját, sarkon fordult és eltűnik a párnázott ajtó mögött.

Daku Flóri elgyötört arccal néz az elnök után, és mintha hipnózisból ébredne, álmos mozdulattal összehajtja a határozatot, zsebébe süllyeszti, és lomhán lépdel végig a visszhangos folyosón.

Az épület előtt beül az ócska batárba és elhajt a tanyájára. Amíg a „vörös nyíl” - így hívja a vedlett tragacsot - végigzötykölődik a hepehupás makadámúton, van ideje tünődni a múlton. Ötvenegyben kezdődött a viszálykodás közöttük, amikor Vallyon Kazi mint újdonsült tanácselnök elfoglalta a falu közigazgatását egyedül intéző jegyző helyét. Rendet csinálni küldték. Ettől kezdve Kazi lépten-nyomon keresztezte az útját. Abban az időben ő vezette a mézárszéket, és hamarosan feltűnt az elnöknek, hogy olyan gazdag a választék különböző húsokból, mint sehol a környéken. Minden hétre esett két-három kényszervágott birka, egy borjú, de még marha is. Tehetett ő róla, hogy a tehenek felfúvódtak a zöld herétől, a birkák lába pedig beszorult és eltört az aszálytól megrepedezett legelőn? Az állatorvos kiadta a kényszervágásra az engedélyt - ment minden simán.

Tett ő többet is a faluért. A szigorú vágási tilalom ellenére őt hívták házakhoz is leöltni a disznót, rendszerint éjszaka. Úgy kifinomodott a technikája, hogy meg sem nyikkant az állat a kezében. Feketevágásnál ennél nem volt semmi fontosabb. Gyertyafénynél dolgozta fel a húst, ördögös gyorsasággal.

Sorra került a jegyző és a falumegbízott rendőr disznója is. Mindenki tudott mindent. Ez a titkolódzás és cinkosság, a törvény kijátszásának ez a népi társasjátéka, elsimította korábbi ellentéteket is a faluban. Ravasz találékonysággal keresték a rejtekhelyeket a felfüstölt sonkának és szalonnának. Ha a fináncok megvesztegethetetlenek voltak, mert ez is megesett, megkezdődött a bújócska. Lévai Ilka vesszőkosárba dugta a húsvéti sonkát, a tetejére meg kotlóst ültetett petróleumlámpával válogatott csíráképes tojásokra. Faragóék a trágyadombba ásták el ponyvába bebugyolálva a füstölt szalonnát és oldalast. Nem sokra ment a begyűjtő-biztos, ha naponta bekukucskált a kemencekéménybe is, mert a belülről láthatatlan oldaljáratban füstölődött a hús.

A falu még ki sem aludta a húsvéti locsolkodás mámorát, amikor híre jött, hogy a jegyző és a körzeti megbízott feljelentette Daku Flórit feketevágásért. Most akadt idő erre is bőven, amíg a következő vágásig a szalmakazal alá rejtett süldő kés alá hízott. De a feljelentés a másfél, kétszáz disznó leölése helyett csak egyetlen jelképpé emelkedett feketevágást rótt fel Flórinak. A bírósági tárgyaláson Flóri derekasan viselkedett. Az ítélet Polcz bíró úr hangulatától függött, ha jó kedve volt harminc napot, ha rossz, negyvenet kapott.

Flóri, miután leülte a kiszabott büntetést a járásbíróság tömlöcében, a mártíromság és hősieség glóriájával a fején tért haza a faluba. Lépten-nyomon érezte az emberek háláját. A pillantásukból, egy kézszorításból. Ő mindenkit megelőzve a faluban, eljutott a kommunizmusba. Sárossy ingyen borotválta, nyírta a haját egész évben, a piacon nem kértek tőle pénzt a kofaasszonyok, mikor összeszedte a szükségletéhez nélkülözhetetlen árut. Ami azután példa nélkül álló volt: Vona Bori kocsmájában ihatott, mint a nádgyökér - csak úgy grátisz.

Aranyélet volt ez, de nem tartott sokáig. Vallyon Kazi addig szaglászgatott Flóri után, amíg tetten nem érték. Engedély nélküli vágás, rendszer ellenes izgatás, hivatalos személy elleni erőszak voltak a vádpontok ellene. Két és fél évet kapott, amiből egy évet le is ült. Szabadulása után börtönben összeszedett nyavalyája mestersége feladására kényszerítette. Egyik napról a másikra mindkét kezét kiütések lepték el. A börtönorvos az ekcémák közé sorolta a bajt. Saját szavaival olyan csapás volt ez rajta, mint amikor a csillagász megvakul.

Flóri életében nyugtalan hónapok következtek. A börtönben elszenvedett megaláztatások nem törték meg. A kényszerűség hatására béklyóba vert, féktelen természete, mint a vulkán robbant ki. Előbb felvásárló lett az állatforgalmi vállalatnál. Hamarosan rá kellett döbbenie, hogy a kesztyűs kéz - az ekcéma miatt télen-nyáron kesztyűt hordott - nem előnyös az üzleti életben. - Ja, kérem! - panaszkolta Sárossynak, a borbélyszékben ülve -, a kézszorításnak, a kézmelegnek még mindig jelentősége van a bizalom felkeltésében, az alku megpecsételésében.

Hamarosan más munka után nézett, mert a félsikert nem szívelhette. Emberkereskedő lett. Munkásokat toborzott az állami gazdaságnak idénymunkára, gyapotszedésre és rizsaratásra. Mivel ez számára is idénymunka volt, idejét egyszerre több vállalkozás között osztotta meg. Megvásárolta a falu határában a Végessy-féle romkastélyt. Kilenc hold földet vett haszonbérbe a község tulajdonában lévő tartalékföldből. Silány parlagföld volt ez a kastély körül, senkinek sem kellett a földosztáskor. Libafarmot akart létesíteni. Első teendőként a kastély parkjában álló kút tisztításához kezdett, s hogy bőségesen legyen vize, Sági Ferivel szövetkezett, a falu egyetlen kútfúró mesterével. Tizenhat, tizenhét méterre fúrhattak le, amikor csoda történt. A szokatlanul finom iszap előbb kénes büzt árasztott, majd a kút fenekén rotyogni kezdett, mint az üstben a lekvár.

- Ferikém, a keservit, megfogluk az Isten lábát! Gyógyvizet találtunk! - Flóri bakkecske módra szökdécselt, összecsapkodta nagycsontú, kesztyűs kezét. - Társak leszünk, meggazdagodunk, gílt?

- Fellegekben jársz. Még ha igaz is, amit állítasz, mire elhiszik ezt neked, megöszülsz.

- Te meg a magad ásta lukából nem látsz a világból egyebet a korhadtt kútkávánál. Nincs képzeleted. Ide figyelj! - Flóri felugrott a kútból kikotort sáros földkupac tetejére, és veszettül taposni kezdte. - Aranyat leltünk, cimborá! Ennek a hírére még külföldről is idejönnek az emberek. Zarándokhely lesz ez itt. A bénák eldobálják mankóikat. Ez a düledező urasági kastély üvegbeton gyógyszállóvá épül át, a silány bekötőút kétsávos műúttá lesz.

Sápi Feri csak hümmögött, belátta, hogy nincs helye a józan beszédnek. Belegyezett abba is, hogy a kútfúrószereszámaival betársul a vállalkozásba, ha lesz a dologból valami. Flóri még meg is eskette a titoktartásra, nem szól senkinek, amíg ő az iszap gyógyhatását bizonyító szakvéleményeket meg nem szerzi.

Flóri minden követ megmozgatott a siker érdekében. Professzorok ajtaján kilincselt, tudományos intézetek bürokratikus útvesztőiben próbált eligazodni. Az iszapmintát még külföldi intézeteknek is elküldte. Gyors és biztató válasz legelőbb a bécsi Institut für Radiumforschungtól érkezett. 10 tonnánként, 4,18 milligramm rádium elemet állapítottak meg, igazolva, hogy ebben a mennyiségben a sugárzáson alapuló gyógyhatás igen tekintélyes. A bizonyítványban újabb számok, százalékok sorakoztak, víztartalomról, plasztikusságról és kenhetőségről.

Flórival madarat lehetett volna fogatni.

A tekintélyes intézmény szakvéleménye megoldotta a hazai szakemberek nyelvét is. Tudósokból álló gárdát hívott a helyszínre, akik megállapították, hogy a vulkanikus eredetű iszapréteg a föld felszínétől tizenöt-húsz méter mélységben kénas ásványi források felett helyezkedik el, s reumás betegségek gyógykezelésére különösen alkalmas.

Ami ezután következett, az lett Flóri életének legfájdalmasabb vesszőfutása.

Bankhitelt igyekezett felhajtani, a környező tézeszek és a környéket uraló állami gazdaság vezetőinek támogatását próbálta megszerezni. Nyolcmillió forint induló tőke volt együtt, amikor a gáncsoskodók miatt elakadt az ügy. A legádázabb ellenzője a gyógyfürdő és szálló terveinek Vallyon Kazi tanácselnök volt. Fűnek-fának elmondta Flóri priuszát, amivel sikerült megingatnia iránta a bizalmat. Szemtől szembe más kifogásokat hangoztatott:

- Kiesik ez a hely a forgalomból, Flórikám, vendégekre nem lehet számítani. Meg azután a saját fajtánkat ismerve, a parasztember egy lépést sem hajlandó tenni az egészségéért, amíg fel nem bukik.

- Eh, halandzsa! - vágott közbe Flóri. - Honnan ismered te a mi fajtánkat? Felmenőd között csak egyvalaki akadt, aki a földdel tudott bánni, nagybátyád, a burai sírásó. - Soha nem bocsátotta meg sem ő, sem a falu Kazinak, hogy idegenként ültették a nyakukra. Kazi ősei a Napóleonnal vívott győri ütközet után maradtak vissza a seregtől és telepedtek le a megye távoli zugában. A vallon törzsből származó belga vagy francia hadfiak alapította Vallyontelep minden rendszernek adott hűséges janicsárokat - nekik mindig bizonyítani kellett. - Régen a reumát meg a köszvényt úri nyavalyának tartották. Egy frászt! A reuma a parasztember betegsége, akinek télen-nyáron eső és a hó, a szél, meg a fagy jár a sarkában.

Nekik akarok jót. Érdeklődtem a szomszéd téeszben, két hajdúszoboszlói beutalóra tavaly tizenheten jelentkeztek.

- A KÖJÁL egészségtelennek tartja a területet, alkalmatlannak gyógyfürdő építésére - akadémikuskodott tovább a tanácselnök.

- Egészségügyi okok, röhej! A te megrendelésre készülnek ezek a jelentések.

- Vigyázz, Flóri! Túl messzire mégy, ez rágalmazás.

- Nem a levegőbe beszélek. Korábban elmondott kifogásaidat visszhangozza a tisztiorvos is. Még hogy a folyó árterületéről rajzanak a rovarok, és a kőgát alatti kubikgödrök fertőző gócok. Ha a fürdőmedencéből és a forrásokból már gőzölögne a kénese, még mutatóban sem találhatók szúnyogok.

Minden erőfeszítés hiábavalónak bizonyult, a megyénél Vallyon Kazi szava többet nyomott a latban, mint a Flórié; az övé talán el sem hallatszott odáig. Végül küldtek egy nagyfejűt, aki lefűjta az egészet: „Felejtsek el, elvtársak.”

De Flóri évek múltán sem felejtett. Sági Ferivel csak belevágtak az iszapbányászatba. Most, ahogy porfelhőt kavarva a dombtetőre ért, leállította motort és pillantásába fogta birodalmát. A folyó kékeszöld szalagja lomhán kanyarog a síkságon. Balra a dombvonulat szelíd lankája billenti meg a horizontot, jobbra az erdő ritkás fái közül előpiroslik a kastély teteje. Furcsa alkotmány magaslik a park fái fölé, három hatalmas kúpba állított fenyőgerenda, alatta csontos gebe rója a köröket. Betelve a látvánnyal, motor nélkül ereszkedik le a „vörös nyíllal” a domboldalon, óvatosan kerülgeti a tavaszi felfagyás okozta gödröket. Ismer minden egyenetlenséget. A fák között gurul az autó, az út mellett az arasznyi fűben rozsdás kútűző szerszámok hevernek. A fűrótorony mellett fékez, kinyitja a fülke ajtaját, de nem száll ki. Boros Jani - Flóri alkalmazottja - megállítja a lovat és kifogja a hámból. A vállá fölé magyaráz hátra, félig Flórinak, félig a lóhoz intézve szavait.

- Csak a munka közben lógatja így a nyelvét, a zabla mellett. No, húzd vissza szépen, ne hozd szégyenbe a gazdit!

- Elcsapja legelni.

- Meddig jutottatok? - kérdezi Flóri. - Látom, meghajtottad rendesen ezt a kehes lovat.

- Én nem húzhattam helyette. Mire tizenhárom méterre értünk, habos lett a szügye.

- Előkerül Sági Feri is, a tenyerén pogácsa nagyságú iszaprögöt hoz.

- Ezt nézd meg, Flóri, olyan finom, akár a vaj. Ebből egy pakolás még a halottakat is feltámasztja. Belefűrtünk egy tiszta szalonnás rétegbe, annyi szennyeződés nincs benne, mint a körmöm feketéje.

Flóri gépiesen nyúl az iszapért, látszik az arcán, hogy egész máshol járnak a gondolatai.

- Este vigyél belőle pár téglát Bernát tisztelendő úrnak, meg Margitnak is, hadd kenje a derekára, mert reggel panaszkolta, hogy nem tudja riszálni a farát.

Szeplős Margit neve hallatán még a süldőlegények is elpirulnak. Már az apáikat is ő tanította a szerelemre, ő tartja az igazi legényavatót a faluban.

- Találkoztatok? - kérdezi Boros Jani kópés mosollyal Flóritól. De neki nem nagyon akaródzik felelni. Jó hosszan formálja, gyúrogatja ujjjaival az iszaprögöt, mire rászánja magát a beszédre.

- A földet akarja. Megszavaztatta a vb-vel a bérleti szerződés felbontását.

- Tegnap este a veje beszédesre itta magát a Marcinál a Felsőben. Kikotyogta, hogy panziót akarnak építeni, meg gyógymedencét, itt a fenyvesben. Kft-t alapítanak a fürdőigazgatósággal, nekünk takarodnunk kell - mondja ingujját gyűrgetve Sági Feri.

- Abból ugyan nem eszik. Tudja a tanácselnök úr, hogy a kutya sem szavaz rá a választáson, így hát be akar fektetni, vállalkozni akar. A link vejének szeretné megvenni az ÁFÉSZ-től a kocsmát is.

- Sikerül is neki, ha az árverést megint hajnalban tartják, mint tavaly, amikor a régi orvosi rendelőt eladták suba alatt, Tolka Pityunak, a körzeti rendőrök gyöngyének - így Boros Jani.

- Az akkor volt. Ha kell, elmegyek az Atyaúristenig. Megszerzem az ország legjobb védőügyvédjét. - Flóri egy ugrással kint terem a kocsifülkéből, a két öreg mellett. - Halásznak, vadásznak, nyugati turistákat kocsmáztatnak, valutáért. Véget vetek ennek a lumpenfinálénak. Azt ígérte, kiküldi a „kis csibéjét”, Tálást, a műszaki ügyintézőt. Ha jön, kergessétek el karóval, én összeszedem a föld és a ház papírjait és megyek az ügyvédhez. - Hatalmas léptekkel elindul a murvával felszórt gyalogösvényen a kastély épen maradt szárnya felé.

A két öreg a kibányászott és fóliával letakart iszapprizmákhoz ballag. Az egyiket kitakarják és egy szál dróttal, aminek fogó gyanánt a két végére fadarab van hurkolva, téglányi darabokat vagdosnak a puha iszapból. Egy ilyen téglá ára nyolc forint. Flóri - minthogy az értékesítés az ő dolga - átlagban három-négyszáz darabot ad el belőlük naponta.

Sápi Feri azon töpreng, hogy mihez kezd, ha kiakolbólítják őket innen. Újra kutakat fúrni már nehezebb esne, meg azután ki fúrat és köveztet manapság kutat. Elég egy vékony cső a földbe, rá egy szivattyú, és kész a kút.

- Ez a Flóri a szarból is pénzt tud csinálni - mondja Boros Janinak, aki csak pár napja dolgozik velük. - Amit itt látsz, minden az övé. Amikor társultunk, ezt a sok ócskaságot is megvásárolta tőlem, azt mondta: én csak a szakértelmem hozzam az üzletbe, a többi bízom rá, megélünk mi itt mind a ketten. Hát nem igaza volt? Még a hetedik határból is jönnek ide az emberek, viszik mint a cukrot, az iszapkockáinkat. Sok errefelé a csúzos, köszvényes beteg. Van, aki gyalogszerrel viszi, zsákban a hátán. Otthon azután magukra kenik, a lábukra, a derekukra, kinek hol fáj.

Flóri tűnik fel az ösvényen, hóna alatt koszlott aktatáskával, elrohan mellettük, de feléjük sem biccent. Bedobja a táskát a kociülésre, beül a volán mellé, és máris felzúg az öreg Skoda, nekilódul, viszi utasát új, s talán minden eddiginél véresebb ütközetbe.

- A főnök felénk se néz? Csak rohan, mint a szélvész - mondta nehezteléssel a hangjában Boros Jani.

- Nem kell ezért megsértődnünk. Mindig így viselkedik, ha nagy dolgokat forgat a fejében.

CIGÁNYKOCSMA

Csetepaté nyomai látszanak a ház előtt, a friss havon. A járdán és az árokparton félig hóba süppedve téglák és töredezett kerítéslécek hevernek, ezek a szemközti gázcsere-telep kerítéséből hiányoznak. Bor, Sör, Pálinka, Kávésző és Dohányárú, Cégvez. Konkoly János, áll a nagykapura erősített táblán festékszóróval pingálva. Újszerű, ikerablakos ház néz az utcára - ez a lakrész - ablakai épek, mögötte roskatag parasztház. Ebben üzemel Jani kocsmája, az udvaron át lehet megközelíteni. Zsiga, mielőtt benyitna a kapun, táskájából cukrot oszt szét a köré sereglett gyerekhadnak. Kiválasztja közülük a két leghangosabb, legizgékonyabb ördögfattyat és megbízza őket a kocsi őrzésével. Ez itt a cigánytelep, cigánygettó, Krakó-negyed és még többféleképpen emlegetett része a városnak, ahol közel háromezer roma él. Ide, a központba, autóval ritkán hajt be magyar ember, de ha mégis, jól teszi ha rajta tartja a szemét a kocsin, mert könnyen lába kelhet a visszapillantó tükörnek, ablaktörlőnek, vagy a kerekeknek, ha hosszan időzik és kellően óvatlan.

Zsiga az udvaron megbontott téglarakás mellett halad el, fejét csóválva töpreng: - Csak ennyi esze lenne az én fortélyos barátomnak, hogy idekészíti az „ágyúgolyókat” a civakodóknak?

A járda mellett a hókupacokat sárga lukak díszítik, a távozó vendégek névjegyei. Az üvegezett veranda apró ablakszemei közül néhányat hólyagpapír pótol. Zsiga belép a söntésbe, a pult mögül széttárt karokkal hatvanas, ősz, hullámos hajú férfi siet elé:

- Zsiga bátyám!

- Janikám! - összeölelkeznek. Az általánosban iskolatársak voltak, tegeződnek, de Zsigának jár a „bátyám” megszólítás.

- Már azt hittem belevesztél a hóba. Isten hozott, Zsiga bátyám. - lapogatja meg a hátát. - Jó színben vagy, hallod-e! - az üdvözléshez mosolyt mellékel, elővillannak aranyfogai.

- Mivel kínálhatlak, Zsiga bátyám?

- Valami erőset kérek!

Jani a söntéspult mögé lép, tétován a vodkás üvegért nyúl, de meggondolja magát:

- Piroska, a Zsiga van itt, hozzál egy üveg originál vodkát, védjegyeset! - kiált Jani előre a lakrészbe! - Majd te felbontod saját kezűleg, Zsiga bátyám.

Zsiga a pultra könyökölve nézi Jani szakszerű mozdulatait. Marmon kannából töltöget tölcsérrel borosüvegbe valamiféle gyanús folyadékot. Teletöltött, bedugaszolt borosüvegek sorakoznak a pult alatt. Amikor új palack szájába illeszti a tölcsért, előbb lötytyint egy pohár vizet bele, s közben fel-fel pillant bűnbánó arccal Zsigára.

- Csináld csak Janikám, mintha itt se lennék, tudod, hogy haverok vagyunk, - nyugtatja meg Zsiga. - Azt azért látom, hogy még mindig csalod a testvéreidet. - Kopott vasutasbundában két oláh cigány érkezik. Zsiga a pult melletti asztalhoz ül. Jani kiméri a két kevertet és kijön a söntésbe. Zsiga mellé telepedik.

- Hogy mondhatasz ilyet, Zsiga bátyám. Jaj Istenem! Fröccs árában adom nekik a bort, csak nem akarom, hogy megbolonduljanak tőle. Bármit meginnának ezek, még ha kutyán folyna is keresztül, de mivel nem esznek rendesen gyorsan a fejükbe száll, berúgnak, aztán törnek-zúznak. Tegnap este a Bakos család meg a Gyungyi família esett egymásnak. Amit én csak üvegesnek kifizettem, abból nyugati márkás taxit vehetnék magamnak. Hogy gondolod, Zsiga

bátyám, ha meglopnám őket, hozzám járnának? Én az első kakasszóra kinyitok nekik, itt melegszik fel nálam a sok didergő roma. Némelyiknek otthon csak csupasz szalmazsák jut, tüzelő nincs, itt urasan eliszogathatnak, jobb mintha otthon a füstös szobában köpi ki a tüdejét. Hitelük is van nálam.

Konkoly Jani nem most jött a falvédőről, pontosan tudja, hogy ha nem hitelezne, talán be is csukhatná a boltot. Szigorral írja a fogyasztást, minden romának külön számlócédulája van, aki nem tud olvasni, annak a szokott italát Jani rovásokkal jelöli. A segélyek kifizetésének napján kiegyenlítik a számlát. Sokat lendít a kocsmá forgalmán szemben a gázcsere-telep, két házzal odébb van az önkormányzat, mellette a posta, de Jani kocsmája azoknál is látogatottabb.

- Jönnek hozzám a cigányok, mintha haza jönnének. Még csak január van, de tavaly november óta három disznót vágtam, aminek legalább a felét a rokonok meg a vendégeim ették meg, csak úgy grátisz - és Jani arcán megelégedett mosollyal nyugtazza a mondottakat. - Én nem szeretem a heverő vendéget, Zsiga bátyám, ha korog a gyomra a cigánynak, nem iszik, adj neki enni és megissza a holnapi napot - ez az én üzletpolitikám, Zsiga bátyám.

Negyven körüli, takaros asszony lép a söntésbe, széles csípőjén, blúza alatt feszülő mellén legeltethetik a szemüket a vendégek. Ő Piroska, Konkoly Jani harmadik felesége. Az asszony keményen az asztalra teszi a vodkát, az üveg tompán csattan a viaszosvászon terítőn, a férje mellé húz egy széket, leül. Jani büszkén, birtoklón öleli át a derekát.

- Tudod, az idén májusban leszünk húszéves házaspár, magam alig hiszem a gyerekeink fiatalítanak bennünket. Első szülöttünk, a Norbi, tíz évi aszályos házasság után született, Pirike, a kislányunk most hatéves. Jó asszony. - Piros zavart mozdulattal igazít középpüv elválasztott, kontyba font haján, eltolja magától a férfit és nekilát felmosni a söntés köpadlóját.

- Te Jani, mióta mondom már, hogy csináltasd meg az asszonynak a fogát, látod nem mer mosolyogni - korholja Zsiga a kocsmárost. - Van pénzed, vagy nincs?

- Hogyne lenne, van, van, Zsiga bátyám. A múlt héten jártunk a főorvos úrnál a fogászaton. Ilyen köteg tízezrest vittem neki - Jani araszra nyitja az ujjait -, meg vittem egy zacskó tört aranyat is. Aztán telibeszélte az asszony fejét, hogy az aranyfog így meg úgy, öregít, csináltasson inkább porcelán fogakat, olyan színűt, mint az eredeti volt.

Lassan szállingóznak a vendégek. Öreg, nagybajuszú cigány kuporog a zománcozott kályha mellett, a frissen felmosott kövön baltával fát aprít. A kályha platnijai izzanak, aki kintről belép, előbb tesz egy kört a kályha körül, kezét dörzsölgetve kergeti magától a januári fagyot, csak ezután lép a söntéspulthoz. Ott már Norbi, „a nagyfiú” és Piros szolgálja ki a vendégeket. Mintha a kelleténél minden lassabban történne, Piros szoknyája úszik át a termen, roppant tepsit tesz a kályhára, Jani karját keresztbe fonja a mellén, arca rezzenéstelen, időtlen nyugalmat áraszt:

- Tegnap sütöttük a kemencében, krumpli, hordóskáposzta rétegesen, leöntve tejföllel, a teteje megpakolva bőrös malac karajjal. - Az újonnan érkezőket Jani rövid tömondatokkal mutatja be: - Ez Hógolyó, a libás. Gazdag cigány. Kastélya van a dinnyések utcájában. - A belépő gömbölyű, széle-hossza egy emberke, ahol az irhabundából kilátszik a bőre, szurokfelete. A Krakkó-negyednek saját óvodája, általános iskolája van, ahol kisegítő iskolai tanrend szerint folyik az oktatás. Minden osztályban van négy-öt túlkoros gyerek, a nevelés hallgatólagos eszköze a testi fenyítés. Van saját rendőrség, öt fővel, köztük egy cigány származású. Tavaly nyitott ügyfélszolgálati irodát az önkormányzat. A telepiek többsége segélyekből és közmunka-díjból él. Jómódú családok az Alszegeen, a templom utcájában telepedtek le. Tiszta utca és kihalt, minden ház magas kökerítés mögé zárva. Jani szerint a saját rokonaiktól is

félnek az itt lakók, féltik a vagyonukat. Két-három tucat cigánycsalád épített a dinnyések utcájában, kereskedők, vásárolók, dinnyések, baromfitenyésztők, dúsgazdagok, mint Hógolyó. Ő a kisebbségi önkormányzat elnöke, mindenkinek rendel egy üveggel Jani palackozott borából. A fal mellett kuporgó, lompos külsejű romák, az öreg tűzrakó bajuszos kivételével, felállnak, tisztelettel veszik át Hógolyó kezéből a palackokat, azután újra leguggolnak. Egymás közt halkán pusmognak. Hamarosan választások lesznek. A terem levegője az ital és a káposzta savanyú szagától erjed. Kinn holdfényes nyomasztó este van, idebent dohányfüst gomolyog, a kékes-szürke levegőt fáradtan kiejtett szavak tompa moraja tölti meg.

Százéves vénség állít be az ivóba. Vállán virágos nagykendő, elől a mellén keresztbe vetve, hátul a derekán összecsomózva. Pár pillanatra megélnékül a dermedt helyiség, köszöntések hangzanak és néhány vaskos, csipkelődő mondat.

- Kacska Etel, javasasszony, gyógyítja a könnyebb nyavalyákat, asztmát, náthát, szerelmet - mondja Jani Zsigának a jövevény felé bólintva. - És angyalcsináló, ezért már ült is. Nyáron, amikor megtelik a kerthelyiség és a romák az udvaron az akácáfák alatt dongatják magukat a legyekkel, délelőtt az „apácarács” mögött ül, délután meg csoportról csoportra járva jósol. Nekem ő nélkülözhetetlen van aki az ő kedvéért jár ide.

A „suttogó rács”, az „apácarács”, Jani találmanya. Makacsul hiszi hogy a cigányember délelőtt kilenc és tizenegy között a legszomorúbb, a legelesettebb. - Majd én megmutatom nekik, hogy van remény -, tökéltelte el magában. Ablakot vágott a kamra oldalába, apácarácsot szögelt rá és mögé ültette Kacska Etelt. Azóta minden áldott nap ebben a két órában nyomorúságos sorsok, tönkrement házasságok, megesett lányok, valaki, vagy valami után sóvárgó vágyakozások sóhajait suttogják a magukra maradt lelkek az apácarácson át Etel fülébe. Kacska Etel sokat tapasztalt kalandos életében megjárta Amerikát az akkor szép cigánylány. Igaz, az odaúti hajójegy árát énekkel, tánccal kereste meg, a visszaútát meg a hajószakács mellett, mosogatással. A háború alatt vonatkórházat takarított. Elég bölcsességre tett szert, hogy mindent tapintatosan intézzon, immár túl a nyolcvan esztendőn, hogy türelemre intse a meggondolatlanokat és kitartásra az állhatatlanokat.

Etelnek arra is van esze, hogy megrostálja a hallottakat. A legszemrevalóbb történeteket tovább mondja Konkoly Janinak, aki minden követ megmozgat, hogy a rohanó végzetet megpróbálja feltartóztatni. Amikor pedig ez az Etelnél végzett fülbegyónás Gabriel atyának, az Alszei templom parókusának tudomására jutott, dorgáló levelet kapott tőle Konkoly Jani. A levelet Piros hozta, ő minden vasárnap elmegy a kismisére. „Ne vétkezzél fiam, Krisztus Urunk végtelen jósága ellen. Vegyél példát feleségedről, Pirosról, akivel a misén együtt imádkozunk a Te lelki üdvödért is.” Legjobban azért a levél búcsúszavai bántották meg Janit, „Óvnalak, fiam, a hét főbüntől, ide írom neked, mert templomkerülő létedre minden biztonnal elfelejtetted: tartózkodjál a kevélységtől, bujaságtól, irigységtől, haragtól, torkosságtól, fösvényiségtől, jóra való restségtől.”

- Hát ami igaz, az igaz. Tényleg nem vagyok egy szentfázék. De az a vén csuhás abszolút nem ismer engem. A válaszomat, amit vitt neki Piros, azt nem tette zsebre. És már fogalmazta is a választ Gabriel atyának. „Ne hallgasson, Atyám, a vénasszonyok pletykáira, mert mi itt nem gúnyoljuk az Urat. De tudja, Atyám, annyi itt a szerencsétlen csóró cigány, hogy amíg mindnek eljut a panasz az Uristenhez, és ő intézkedni tudna, sokszor az már idejétmúlt. A panaszok, sérelmek nálunk nem szállnak az égbe, csak a Kacska Etel, meg az én fülembé jutnak, tőlünk meg egyenesen, vargabetű nélkül, a családsegítőkhöz és a szociális osztályra. Tisztelendőségedet kérem, ha teheti, látogasson meg minket. Javasolnám a délelőtti órákat, mert akkor száll meg bennünket a szomorúság, és akkor vagyunk legjobban kitéve a kísértésnek. Miatyánk.”

Piros nem hozott választ, de a Zsiga közbenjárásának és talán a Jani levelének köszönhetően Gábiel atyja havonta egyszer cigánymisét tart. Főként a gyerekek töltik meg a padokat, kis dalárda is alakult belőlük. Zsunyi Jóska gitárkíséretével szent énekeket énekelnek.

Robajjal nyílik az ajtó, öt fiatal tódul be, fagyos levegő páráját húzza a légáram utánuk. Négy fiú karéjában Babi érkezik, Piros tizenhat éves unokahúga, formás alakján farmer feszül, lábán holdjáró cipő, a szerelést fekete dzseki egészíti ki.

- Megjöttek a gyerekek - élénkül meg Jani - Zsiga bátyám, most megláthatod, hogy ugrik ezekben a búval bélelt romákban talpra a nóta. - Megy, megöleli a fiúkat, utolsónak a kis sógornőt hagyja, nála hosszabban időzik. Van mit ölelgetni rajta, a lány kacéran suhogtatja a kucsma alól kibomló fekete haját, hosszú pillái alól koromfekete szemek ragyognak ki. Királynői kellemmel kínálja csókra olajbarna színű arcát. Piros menti meg a szép cigánylányt férje szeretetrohamától. Jani felhevülten huppan vissza Zsiga mellé, tölt a poharakba, hátradől a székén, kezét az abroszon nyugtatja és mosolyogva így szól: - A pokol tüze égessen meg, ha egyszer el nem kapom! - Pár pillanatra elrévedezik a tekintete az ivó füstös plafonjára, de máris élénken folytatja:

- Amit ez az öt gyerek csinál, originál cigányfolklór, Zsiga bátyám! Sokkal jobbak, mint tavaly, amikor hallottad őket. Segíthetnél nekik, megérdemelnék, nagyon tehetségesek. Ha el tudnád intézni, hogy stúdiót kapjanak és kazettára felvegyék a dalaikat, ezek megcsókolnák a lábad nyomát is.

- Ma voltunk az énektanárnőjüknel, megbeszéltük vele a felvételt, felhossa őket Pestre a stúdiónkba. Rendben lesz.

- Áldjon meg az Isten, Zsiga bátyám! Csak hallgasd meg a Misi gyereket, meg a testvérét a Lórit, az ott, az a két göndör fekete, olyanok, mint két ikertojás. A Bangó Rudi fiai. Egy apától valók és két anyától, de azok is testvérek, a Kardelás Rozi lányai. Egy hét különbséggel születtek, mind a kettő gyönyörűen énekel.

Mintha a terem közepén a fiúk csak erre vártak volna. Bangó Misi különös telt torokhangon énekelni kezd, a hóna alá szorított vizeskanna szájának ütögetésével kíséri magát:

Téglaporos a kalapom,
Mer' a téglagyárban lakom;
Onnét tudják, hogy ott lakom:
Téglaporos a kalapom.

Csatlakozik hozzá Lóri száj-bölgővel, két fiú evőkanalakkal veri combján a ritmust:

Téglaporos a kalapom,
Mert tudják, hogy otthon lakom;
Onnét tudják, hogy ott lakom:
Téglaporos a kalapom.

A hallgatóság is bekapcsolódik a közös éneklésbe. Szaggatott felkiáltásokkal alig felismerhető indulatszókat énekelnek be a sorok közé. Van, aki tapssal, van aki ujjpattintgatással vesz részt ebben az ördögös muzsikálásban.

Babi, aki eddig Pirosnak segített kiszolgálni a vendégeket, a terem közepére, a fiúkhoz perdül, toppant a holdjáró bakancsával, csípőjét előre, vállát hátrafesztí, s a beálló gutaütötte csendben új nótába kezd:

Jön az uram a korcsmából,
Ösmerem a járásáról.
Ösmerem a járásáról,
Felfele fésült hajáról,
Haj dêvla

Haj Istenem.
Ó Istenem, mit tettem?
Másnak a feleségét elvettem!
Ahaj dêvla, so kerdom?
Kaj romeska romňa jon!

Annál büszkébb asszony vagyok,
Hogy a más urával lakok;
Addig kellett a más ura,
Míg az enyém nem jött haza,
Haj dêvla.

Babi az őrjöngésig fokozza a hangulatot, még egy ismétlés, azután a strófa végén, csuklásszerű hangot ad, majd néma csend. A lány sírva előreszalad Pirihez. Minden mozgás megszűnik, érezni, hogy mindez nem a véletlen műve, szövetségesek egybefonódása ez a némaság, amiből csak Zsiga marad ki. Jani mosolyogni próbál, de sehogy sem sikerül, látja Zsiga értetlen arcát:

- Most kellene belépni Gazsinak, a keresztfiamnak egy klarinét-szólóval. És akkor ketté hasadna felettük a mennyezet, bevirítának a csillagok és az egész mindenség azon az egy szál hangon csüngne. - Hallgat egy sort, valami meghatározhatatlan nyugtalanság tükröződik az arcán, majd fojtott hangon beszélni kezd: - A Kolompár Vali lett a végzete, tébolygón szerelmes volt abba a lányba. Azon csudálkoztunk, hogy mikor elvette sem nyugodott meg, ahelyett, hogy örömét lelte volna benne, a féltékenység még jobban gyötörte. A lány hét bátyjának barátai ott lebzseltek körülötte. Kutyába se vették a csóró kis zenész srácot. Valit kivéve a család minden férfi tagja mázsán felüli, hájas disznó, erőszakosak, gorombák. Retteg tőlük az egész telep. Orgazdák, uzsorások, a Sanya, a legidősebb droggal kereskedik. Szerencsétlen telepiektől megvásárolják a *szocpolt* bagóért, azután a becsapottaknak esélyük sincs rá, hogy fedél kerüljön a fejük fölé. Itt nálam is kínálgatják a kölcsönt uzsorakamatra. Szerencsétlen bepalizottaknak akkor esik le az álluk, amikor a Kolompárok ráteszik a kezüket a segélyükre. Segélyosztásnál az egész Kolompár család az önkormányzat körül várakozik Golfokban, Mercédésekben, mint a potrohos, mérges pókok áldozatukra lesnek.

Ebben a családban nem volt helye ennek a szelíd, jámbor Gazsi gyereknek. Mikor aztán Vali három évig nem esett teherbe eltiltották Gazsitól a lányt. Hamarosan új férjet fogtak neki, felköltöztették Pestre. Gazsi meg csak sorvadt, lesóványodott, mint az ujjam. A nótái egyre keservesebbek lettek, úgy járt-kelt köztünk, mint a holdkóros. Piros a kedvenc ételeit főzte, de nem evett. Tavaly szeptemberben ütött be a mennykő. Itthon volt a Vali a lányával, s mikor összetalálkoztak, szapulni kezdte a szerencsétlent, a sógornője meg fatökűnek nevezte Gazsit.

- A kés a Vali sótartójába szúródott, ide - Jani kitapogatja Zsiga vállán a döfés helyét - szerencsére megakadt a kulcscsontban. Ezután a Kolompár fiúk minden találkozásnál csak ennyit mondtak neki: „Meghalsz!” Karácsony előestéjén találtuk meg Gazsit az előszobája falán, egy kampón lógva. A kötél a nyakában a ruhaszárító kötélből volt levágva, ami korábban az udvaron a ház sarkánál álló akácfa és a szomszéd háza mögötti birsalmafa ágaira volt kifeszítve. Együttlétük alatt Vali reá teregette a mosott ruhát. Felakasztották. Másképpen

nem történhetett. Hiszen sem szék, sem létra nem volt a közelében, amit kirúghatott volna maga alól. Hogy ne legyen semmi kétségünk a tettesek kiléte felől, elől összekötözött kezébe Vali esküvői csokra volt nyomva. A tettes azóta sem került elő.

A saját házában ravataloztuk fel. Piros összeszedte azt a néhány tárgyat, ami elválaszthatatlan volt tőle; a klarinétját, az egyetlen saját kazettáját, szomorú nótái felvételével és betette mellé a koporsóba.

Klarinétos Gazsi tragikus sorsa közéjük telepedett. Kiisszák poharaikat, röviden búcsúzkodnak. Zsiga még visszaszól az ajtóból barátjának:

- Ha a főiskola után eljön velem Pestre nagy zenekarban játszhatna ma is - a sorsa is másképp alakul. Bezzeg, a Gugyi-Rostás gyerekei jöttek, a lány is, a fia is első pultos a MÁV-szimfonikusoknál. Lakásuk van, kocsijuk.

Kinn javában sötétedik, a veranda ajtaja előtt az akácfán fekete varjak ugrálnak, tollászkodnak. Itt semmi se változott. Kemény teleken mindig bejártak ide a varjak. Azt mondják, a varjak kétszáz évig is élnek. Szent ég... lehet, hogy ezek ugyanazok... Talán ötven esztendeje is elmúlt már, hogy itt az udvaron Janival varjút akartak fogni, de hoppon maradtak. Csapda gyanánt nagy zománcozott lavór szolgált. Feltámasztották egy hasáb fával a lavórt, alá kukoricát szórtak és a fára kötött madzaggal lekuporodtak a résnyire nyitott kamraajtó mögé. Jöttek is a fekete varjak, csipegették a kukoricát, de addig vártak a kedvező alkalomra, hogy amikor kirántották a pecket, a lavór ahelyett, hogy lehullott volna, meg se moccant, odafagyott a hóhoz. A varjak még csak fel se rebbentek, tovább csipegették.

- Vigyázz, bele ne gabalyodj a rózsabokrokba. Van belőlük vagy ötven tő. Piros ültette, ott lapulnak a hó alatt - kiáltja a szélesre tárt verandaajtóból Jani. A kiszűrődő fény és a nyomában kiáramló pára megnyújtja alakját.

A kapuból visszanéző Zsiga úgy látja, mintha Konkoly Jani hátához lenne nőve a kis parasztház, a kocsmával, a kamrával, a füstölgő kéményével együtt.

MISTRIK FŐJEGYZŐ ELÁTKOZOTT ÉLETE ÉS CSÚF HALÁLA

A két folyó völgyében még javában folytak a harcok, az ágyúk dörgése erősen hallatszott, amikor Mistrik főjegyző összehívta bizalmasait, s megalakította a város új vezetését. A bevonulás előtt is ő viselte a főjegyzői méltóságot a vármegye székhelyén, ám a magyar közigazgatásban nem volt hely számára. A hivatalvesztés után Mistrikbe annyi gyűlölet szorult, hogy még a barátai is szörnyülködve hallgatták fogadkozásait: „Ha eljön a mi időnk, szíjat hasítok a pökhendi magyarok hátából, még a csecsszopók is megkeserülnek, hogy magyarnak születtek.” Mistrik mint a messiást várta a Nagy Szláv Testvér megérkezését, ami nem késett sokáig. Még Komárom alatt volt a front, mikor a városi fődhivatalnokok felpakolták családjaikat, ingóságaikat, s elindultak Nyugatra. Mistrik azonnal munkához látott, a felszabadítókat már régi-új közigazgatással és szervezett, átmenetileg furkósbottal felszerelt policiával fogadta. Haraso cselovek, Mistrik, mondta a várost elfoglaló egység parancsnoka, és hálája és bizalma jeléül még városparancsnokságot sem hagyott hátra, mint ahogyan azt a határ túloldalán, a magyar városokban tette.

Eljött a Mistrik ideje.

Egyetlen magyar kivételével mindenkit elbocsátott a városi szolgálatból, még a takarítónőket is. Czobor János, a városháza irattárának vezetője maradt csak a helyén, mivel nélküle az új vezetők aligha igazodtak volna el a felgyülemlett papírtengerben. Mistrik az apámat az első között ítélte hivatalvesztésre, a városi karmesterségből, mert mint mondta, ő húzta a talpalávalót a hét évig tartó magyar vircsafthoz. Apám, Nyári Márton, olyan hírneves cigányprímások ivadéka, mint Nyári Rudi dédnagyapám, akinek Festetich Vilma grófnő volt a felesége, súlyosan vétkezett a felvidéki bevonulás ünnepségén, a tűzoltózenekarból és a zeneiskola növendékeiből sebtében összeállított zenekarnak kotta nélkül vezényelte a Himnuszt és a Szózatot. Mistriket nem hatotta meg apám zenei talentuma, konzervatóriumi végzettsége, hírneve, hogy külföldet járó prímás volt, sem a grófi felmenő létezése, melyet nem a mi családunk viszontagságos története, hanem a Festetichké bizonyított, mennie kellett.

Enyhített valamit az apám büszkeségén esett csorbán, hogy amint gyakran malíciával hajtogatja, az az öröme, hogy ez a pokolfajzat, mármint Mistrik, nem valami tehetségtelen frátert vett fel a helyére, hanem egy koromfekete, Villám nevű csődört a város méntelepére apaállatnak, amelyet a korábbi városvezetés azért adott el, mert mindhárom nagy uradalomnak, a Szénásynak, a Halassynak és a Thurzónak is van a város és környéke lóhölgyeinek kegyeit kereső fedező ménje. Mistrik nagy lóbolond volt, amit nevezhetünk egyszerűen családi örökségnek. Az apja, azt beszélnek, lókupec volt, de nem is akármilyen, még a debreceni vásárra is elhajtotta gyönyörű lovait. Ez volt az oka, hogy Mistrik nem tudott meglenni ló nélkül. Ebédszünetben csak az özvegy patikusnő, Retterné meglátogatását helyezte két méntelepi látogatás közé. Pontosan déli harangszóra érkezett a városháza udvarán át a szomszédos méntelepre, ahol kedvtelve nézegette, amint Boros Jani csődörös segedelmével Villám, ez a pompás állat, teljesíti a város szolgálatában kötelességét. Innen a látványtól nekihevülve, szapora léptekkel ment át Retternéhez, akivel az eltöltött mézes percek után még egyszer meglátogatta Villámot, s a tenyeréből három szem kockacukorral kényeztette.

Balogh Juszti nagyanyám apám elbocsátása után átkozta meg első ízben Mistrik főjegyzőt. Juszti mama értett a babonákhoz, hitt az erdei tündérekben, szavak, füvek, fák, rút csúszómászók főzetének varázserejében, ám legeslegjobban az átok rátételéhez és levételéhez értett. A Mistrikre bocsátott átokformula, ha jól emlékszem, így szólt valahogy: - Holló vájja ki a szemét, kígyó marja ki a szívét, Retternét, ha meglátja, ne horgadjon fel a vágya! Ha valaki a

főjegyző nevét kiejtette jelenlétében, reszelős torokhangon háromszor mondta el a strófát. Nincs tudomásom arról, hogy megfogant volna az átok, egyetlen baleset érte Mistriket csupán, amint mézet pergetett a méhesében most az őszön, mert háború ide, háború oda, az akác virágzott, és a méhek virágport ragasztottak nedveikkel a lépek falára. Ekkor történt a baleset, egy ideges méhecske bemászott sisakja alá, és fullánkját pontosan szemöldökei közé, az orrnyergébe dőfte, amitől mindkét szeme bedagadt, de annyira, hogy a főjegyzői beiktatásra is a hivatalsegéd vezette a városháza dísztermébe.

A beiktatás másnapján, szerda reggel, mint rendesen, fél nyolcra mentem a hivatalba, a városházára. Sopronban ugyan földmérést és erdészeti ismereteket tanultam, a városházán az adóhivatalban dolgoztam. A főtéren megállított az öreg Faragó András:

- Adótiszt úr! Ha meg nem sértem, valami tévedésnek kell lenni az adópapíromon. Tavaly a Szentkirályon huszonkét aranykorona után kellett adóznom, most meg negyvenkettő után vetették ki. Pedig a földem egy grammal sem lett több, inkább kevesebb, mert a Koren Vilmos elszántott belőle három barázdát.

- Hozza be holnap a papírjait, András bátyám, meglátom mit tehetek - mondtam elég kedvetlenül, elkészöntem és indultam a hivatalba. Még mielőtt a jelenléti ívre beírhattam volna magam, látom, jön Mistrik főjegyző a folyosón, a hivatalsegéd kíséretében. Megállt mellettem, és bedagadt szemei késpengényi résén át alaposan végigmustrált:

- Maga az, adótiszt úr? Felesleges, ne strapálja magát, adja át a magánál lévő ügyek papírjait Czobor Jánosnak, maga holnaptól el van bocsátva a városi szolgálatból.

Nem mondanám, hogy nem fájt kiűzetésem a hivatalból, elvégre is állásom, a százhusz pengő fixszel egy fiatal cigányembernek szép karrier volt. Bár nem hittem a nagyanyám átkában, magamban háromszor elismételtem miközben viszolyogva megszorítottam Mistrik felém nyújtott párnás kezét. Semmi okom nem volt különösebben meglepődni, hiszen már hetek óta nyílt titok volt a kassai program, amely nem hagyott kétséget afelől, hogy a magyarokat, német nemzetiségűeket elbocsátják a szolgálatból. Ekkor még reménykedtünk: csak rosszabb ne jöjjön. De jött. Az új szlovák közigazgatás megkezdte a vagyonek elkobozását, a kitelepítések és a kényszermunkára való elhurcolás előkészítését, s mikor megalakultak a karhatalmi szervek, kezdték összefogdosni az 1938 után hivatalt vállalkozókat. Hab volt a torán az a tragikomikus hír, hogy a határ mindkét oldalán a magyar, a német és cigány lakosságot megfosztják csehszlovák állampolgárságától. A túloldalaik azon mulattak, hogy ők soha nem voltak egy pillanatig sem csehszlovák állampolgárok, úgyhogy nincs is mitől megfosztani őket. Kár volt pedig mulatni, mert akkor lett nyilvánvaló, hogy mit jelent ez az ördögi tót furfang, amikor a határ menti területeken elkezdődött a kölcsönös lakosságcsere: az állampolgárságától megfosztott ember a csehszlovák törvényeken kívül állt, egyben személyes jogaitól, szabadságától, vagyonától megfosztott is lett.

Szállongó hírek érkeztek arról, hogy elvisznek minden munkabíró embert Csehországba, a Szudéta-vidékre. Ott kell a munkáskéz az elűzött németek helyett. Ennek az örülségnek senki nem adott hitelt, amíg családtagját, vagy valakit a rokonságból utol nem érte a balsors.

- Aki nem tartozik hozzánk, azt elszállítják. Hiába minden, nem számít a bátorság, a jó magaviselet, a dolog el van intézve. Én nagyon sajnálalak benneteket, ha szükség lesz rá, tanúsíthatom, milyen nagyszerűen viselkedtetek - suttozja apámnak jól értesült szomszédunk, aki szlovák létére itt él és élt közöttünk, békességben.

- A felvidéken a szlovákságé a jövő, a mi fajtánké. Azt mondják az új fejések, hogy a magyar és cigánykérdés már csak vasúti kocsikérdése. - Dermedten nézünk rá. Megőrült ez az ember, vagy pánikot akar kelteni?

- Ép ésszel ezt nem tehetitek velünk. Én itt születtem, itt született az apám, a nagyapám, a dédapám. Tanítom a gyerekeiteket a zeneiskolában. Becsületesen éltem, az egyik fiam pékmester az apósom sütődjében, a másik míg el nem küldtél, hivatalnok volt a városházán, házam van, szőlőm, egy kis földem, a muzsikám pedig mindenkié - mondja apám fojtott dühhel.

- No látod! Ez a te bűnöd, hogy van házad, földed. Azt tervezik, hogy a megüresedett házakba a lakosságcsere keretében Magyarországból áttelepülő szlovákokat költöztetnek.

Most már az állandó rettegéshez éppen eleget tudtunk. Apám búskomorságba esett, én ki sem léptem az utcára, a félelemtől bénultam ténferegtem a házban. Két hét telt el így rémült önkívületben, amikor megjött az értesítés nekem és Rudi öcsémnek, hogy 29-én reggel nyolckor, kétnapi hideg élelemmel, jelenjünk meg a komáromi Öregvárban. A jelzett napra az Öregvár udvarán Ságról és a környékbéli falvakból több száz embert terelt össze a katonaság. A listákat, háromtagú bizottság élén Mistrik főjegyző állította össze. Amint volt főnökömtől, Gurzó Józstól megtudtam, 320 cigány és 1200 magyar ember szerepelt rajta. Mistrik személyesen kísért bennünket, magával hozta apámat és zenekarát, hogy „búcsúkoncerten húzzák az ő jó magyarjainak a talpalávalót”. A vár udvarán hatos oszlopokban, hatvan fős csoportok sorakoztak fel, bár senki nem mondta, mi cigányok külön csoportokat alkottunk. Amíg a sorakozás tartott, apámék muzsikáltak, pattogós indulók és katonai menetdalok hangjára toporgott a sokaság, helyét keresve, elveszetten. Amikor a sorok felfejlődtek, Mistrik leintette a zenekart és a várudvart beharsogva szónoklatba kezdett. A kötelességről beszélt, a munka örömről és a fegyelemről. A rövid beszédet bibliai idézetekkel tűzdelt meg, néhány mondata, amit sikerült megjegyezmem, amolyan jezsuita dumaként hatott. A regisztrálás befejezése után katonai kísérettel a komáromi vasútállomásra hajtottak bennünket, ahol marhavagonokba zsúfoltak valamennyiünket. Apám és a zenekar ide már nem jött velünk, amitől megkönnyebbedtünk öcsémmel, úgy látszott, Mistriknek még további terve van velük. Két és fél napig dőcögött a vonat Prágán, Brünnön, Taboron át Pardubicébe, az első elosztóhelyre. Az utat étlen-szomjan, lezárt vagonokban tettük meg. Az éhségtől és szomjúságtól sokan rosszul lettek. Rudi öcsémet és engem innen Chrudimba szállítottak egy népesebb csoporttal, ott behajtottak bennünket egy major udvarába, ahol már vártak ránk a környékbéli gazdák, és megkezdődött a „formális marhavásár”. A cseh igénylők, mint a kupecok mustrálgattak bennünket, tolmács útján tudakolták, ki mihez ért. Öcsémmel egy hetven holdas nagygazdához kerültünk állatgondozónak. Etetés, ganajozás, szecskázás, lovak, tehének csutakolása volt a munkánk - innen szöktünk meg Rudival négy hét után. Én hazaindultam, Rudi Gutára a rokonokhoz.

Három tompa puffanás jelzi, hogy jó barát érkezik a padlásfeljárón búvóhelyemre, ahol több mint négy hónapja rejtőzködöm a fegyház elől. Gurzó Jósát, főnökömet már mindenféle bírósági ítélet nélkül lecsukták.

Rozinak, a menyasszonyomnak prémgallérral keretezett arca bukkan fel a szénahalom mögül. Futva, hajlott háttal, kezével kalimpálva, le-letámaszkodva közeledik felém, nyakamba csimpaszkodik, sírós, fojtott hangon panasolja:

- Ma reggel az iskolából a gyerekekkel együtt hazaküldtek bennünket. Az igazgató úr közölte: máától szlovák nyelven folyik a tanítás, csak azok járhatnak iskolába, akiknek a szülei szlovákok, vagy akik reszlovakizáltak. A magyar iskolák megszűnnek, a tanítóság mehet amerre lát.

- Nyugodj meg, átszökünk Magyarországra. Te mész büntetésből a szüleiddel, én meg odamenekülök az újabb deportálás, a börtön elől. Összeházasodunk odaát.

Rozi családja a napokban kapta meg a fehér kitelepítő cédulát, amely „háborús bűnös” minősítést jelent. Őket Magyarországra telepítik majd módos magyar családokhoz, vagy elhagyott szlovák házakba. A cédulán Mistrik főjegyző, bizottsági elnök aláírása díszel. Mistrik még a korábbinál is nagyobb magyarfaló lett. Pedig, ha tudná, hogy két hónap és tizennégy nap múlva meg fog halni, talán magába szállna kicsit. Nagyanyám, csalódva a hollókban, a kigyómarásban, újabb átokkal verte meg Mistriket az elhurcolásom előtti este: április 7-én, Herman napján álltában, egyetlen jó cselekedete közben a menykő fogja agyoncsapni. Azon az áprilisi napon egyébként újhold lesz.

Hogy kicsit jobb kedvre derítsem, elmondom Rozinak az átkot, még színezem is kicsit, de ő vigasztalhatatlan.

- Elveszítem az osztályom, nem taníthatom a magyar irodalmat. Csak itt a városban több száz gyermek marad magyar iskola nélkül. Az új hatalom még a magyar beszédet is zokon veszi. A falusiak többsége nem tud szlovákul, így aztán nyilvánosan alig nyitják ki a szájukat.

- Taníthatnál szlovákul, kitűnően beszéled a nyelvet - mondom kevés meggyőződéssel.

- Hogyne. Még talán szlovák irodalmat is taníthatok, különösen azok után, hogy legtöbb szlovák író kötelességének érzi regénye, elbeszélése alakjai között egy magyar félnótást - mondjuk a falu bolondját - vagy csalót, tolvajt szerepeltetni - duzzog tovább Rozi.

Pokrócba burkolózva ülünk az illatozó szénában, hátunkat a kémény tapasztott falának támasztjuk. Huzatos ez a padlás, hűvösek az éjszakák, szerencsére minden hajnalban befűtik a sütőkemencét, mert kenyér az kell, így azután a kémény egész nap kellemesen langyos. Kívül hideg szél söpör végig a háztetőn. A diófa ága hol halkan, hol erősebben koccan a háztető cserepeihez. A szélroham multával beálló csend gyermekkorom máig borzongató élményét juttatja eszembe. Kutat ásattunk az udvarunkban, és mikor a kútúró húsz méterre ért, s a fűrófej által kiemelt sáros iszap holtbiztosan jelezte a vizet, addig rimámkodtam Sári kútúró mesternek, engedjen le az iszapkosárban a kútba, hogy megtette. A félelemtől és a hidegtől vacogtam a mélyben, két kézzel szorítottam a csörlőláncot és megigézve néztem a fejem fölött azt a tenyérszerű kék eget, amelyen halványan csillagok ragyogtak fel. Összepréseltem a szám, hogy a fogaim kocogását elhallgattassam. Ez volt az igazi síri csend. Észre sem vettem, hogy fennhangon mondom Rozinak a történetet, ő még szorosabban átölel, a ház, a padlás olyan kicsire zsugorodott körülöttünk, hogy úgy érzem súlytalanul lebegünk.

Egyszerre valaki megzörgeti az utcai ablakot. A lélegzetünk is visszatartjuk, hallgatózunk bele a sötétbe. Balogh nagybátyám suttogó hangját vélem felismerni. Nyílik a kapu, apám Janinak szólítja a jövevényt, ő az. Odalent koromsötét van, lemerészkedünk Rozival a padlásról, és az udvari ajtón át bemegyünk a házba.

- Csatán is megkezdődött a deportálás - mondja nagybátyám. - Újvárról jöttem haza, az állomáson mindenkit igazoltattak, nem szálltam le a vonatról, hanem továbbjöttem hozzátok. Az egész falut körülvették a katonák és a csendőrök. Azt beszélnek, hogy előbb kis településeken begyakorolják az együttműködést a belügyi szervekkel, és csak azután jönnek a városokba. Kérte, hadd húzódjon meg nálunk pár napig, azután megy Gutára, a rokonokhoz.

- Nem várjuk meg, hogy újra elhajtsanak bennünket, mint a birkát, bátyáddal mi is megyünk Gutára - határozott apám -, ott az ismerősök segítenek rajtunk, átszökünk Magyarországra.

Mindent pénzzé tettünk, eladtuk a házat, a szőlőt, összegyűlt 6000 koronánk.

Elbúcsúztunk a családtól, Rozitól, akivel erősen megfogadtuk egymásnak, hogyha túléljük tűzön-vízen át felkutatjuk egymást. Nagyanyámat még életemben nem láttam könnyezni csak most. Szorongatta a kezünk, és egyre azt hajtogatta, hogy maradjunk, jobbra fordul minden, a gyalázatos Mistrik főjegyzőnek már csak harminckét napja van hátra.

Gután csónakot vásároltunk, mert apámmal úgy terveztük, hogy a Vágon levezünk a Dunához. Jani nagybátyám lekísért bennünket a folyóhoz. Csupasz szálerdőn vágtunk át, azután vizes, zsombékos réten caplattunk gumicsizmánkban, a napkorong éppen eltűnt az ártéri fűzbokrok csúcsai mögött. A megbeszélt helyen, két magas fűzfa törzse között rátaláltunk a csónakra. Rothadó avartól megduzzadt talajon gázolunk, taszítjuk a víz felé a csónakot.

Én ülök az evezőpadra, apám a csónak farában lapátolja a vizet, nyolcasokat rajzolva a sima víztükörré. Néhány erőteljes csapással elérjük a folyó sodorvonalát, a vízről hideg pára szakad fel és csapódik az arcunkba. Hajnal felé érünk Komárom fölé, látjuk a félig lerobbantott hídon katonaság járőrözik. Időnként fényszórókkal pásztázzák a vizet. Óvatosan merítjük a vízbe az evezőt, erőteljes húzásokkal kormányozzuk a ladikot az Öregvárral szembe, egy sekély holtágba. Észrevettek bennünket, mozdulatlanra dermedünk és latolgatjuk, mitévők legyünk. A veszély elmúltával a lapos homokpartra visszük a ladikot, a bokrok fedezékében keveset pihenünk. Apám elindul az erdőbe, szerencsénkre a közelben egy erdészházat talál, s ami szinte képtelenség, az erdész apám hajdani katonatársa, nekem jó ismerősöm. Felajánlja, hogy segít nekünk keresni halászokat Izsán, akik átvisznek minket Magyarországra.

Találunk két révést, akik vállalkoznak átszállításunkra. Fejenként 500 koronát kérnek. Egyikőjük házának kertje leér a Dunához, másnap hajnali indulásban egyezünk meg. Még sötét van amikor elindulunk. Elöl az egyik révész megy, mögötte apám, majd én, mögöttem fiatal nő és idősebb férfi, ismeretlenek, velük itt találkoztunk ma hajnalban, legvégül a sort a másik révész zárja. Előttünk sötétlik a Duna örvényes, sárga a vize, a fagyos szél hódarát vág az arcunkba, azon töprengek, hány fokos lehet a víz. Nehézkesen szakadunk el a parttól, az az érzésem, túlterhelt a csónak. Görcsösen szorítom a csónak szélét, a kezem a vízbe ér. Vissza kellene fordulunk, még messze van a túlsó part. Elérjük az Öreg Duna medrét, a hullámok rohama erősödik, a csónak fara a víz alá süllyed. Újabb szélroham, s egy minden eddiginél hatalmasabb hullám elnyel bennünket.

Mind a hatan a felborult csónak peremébe kapaszkodunk, a sebes víz könnyedén forgatja a ladikot. Az egyik révész kiáltozik a túlsó part felé: Segítsetek! Felborultunk! Evezők ismerős zaját hallok a szél zúgásán és a hullámok moraján keresztül. Hosszan sodródunk mire elérnek bennünket. Apámat és a többieket, az egyik révész kivételével beemelik a ladikba, nekünk azt mondják, tartsunk ki, visszajönnek értünk. Felhúzódkodunk a ladik fenekére, hason fekve próbálunk evezni. Teljesen reménytelen a helyzetünk. Csobbanások és néma küzdelem zaja ér el hozzánk, úristen, ezek megint felborultak. Még egy ideig halljuk a kétségbeesett viaskodást a vízzel, különös, egyetlen segélykiáltás nem hallatszik, azután néma csend.

Most már én sem evezek, az életösztönt legyőzi a pánik, észveszejtve kapálódzok és sírva könyörgök segítségért. Nem hallja senki sem. Elveszítem az eszméletem.

Két nap múlva térek magamhoz a kórházban, ahová félholtan vonszolt be a révész. Itt tudom meg, hogy egészen Esztergom alá sodort bennünket a Duna.

Az apám és a többiek odavesztek.

Az otthoniakról hónapok múltán kapok csak hírt. Sorsunkról zavaros értesülések jutottak el hozzájuk. Meggyászoltak mindkettőnket. Jól vannak. Mistrik főjegyzőt a nagyanyám megjósolta napon agyonvágta a Villám. No, nem az átok jósolta isten nyila, hanem az imádott fekete csődör. Boros Jani később úgy mesélte el a történeteket, hogy Mistrik csúf haláláért senki más csak ő mag okolható, a ló ártatlan volt. Mistrik, mint rendesen, akkor délben is a patikusnőtől jött, gyönyörködve nézegette Villámot, miközben tenyeréből kockacukorral kínálta a lovat. A fenséges fekete mén hirtelen horkantott, felágaskodott és két mellső patájával Mistrikre vágott, szétzúzva koponyáját.

Boros Jani úgy vélekedett, hogy Villám azért bokrosodott meg, mert a főjegyző úr kezének punaszaga volt.

A HINDU HERCEG

Vona Bori unokája, Matyi, lélekszakadva rohan le a százhetvenhárom lépcsőn a templomtoronyból. Átvág a templomkerten, bebújik a léckerítés résén a paplak udvarára, és két kézzel dörömböl a folyosóra nyíló tölgyfaajtón.

- Mi történt, gyermekem? Ég a ház? - kérdezi Bernát atya a némán tátogó, levegőért kapkodó kölyköt.

- Tisztelendő úr! Tisztelendő úr... Nem a ház ég, hanem a kolopi szérűn az asztagok... Hatalmas füstfelhő borította el a kazlakat, és jön, közeledik a falu felé.

- Te vagy tűzörségben? Miért nem verted félre a harangot?

- Én akartam, de Sági Erzsébet azt mondta várjunk, mert még lángokat nem láttunk felcsapni.

- Gyerünk! - a tisztelendő elől felhúzza és összefogja a reverendáját, így könnyebben tud futni a gyerek után. Fent a toronyban már tisztán látszik, hogy a Csengei- és a Hadobás-dűlőn lóvontatta kordélyok száguldanak a falu felé.

- Na, még szerencse, hogy nem harangoztatok. Az ott porfelhő, amit látsz, a kubikoskordélyok és a lovak patája veri föl. Jönnek megépíteni a rizstelepeket.

Bernát atya nem sejtette, honnan is sejtette volna, hogy ezzel a porfelhővel csapások sorozata zúdul a falura. Jöttmentek, vagy, ahogyan majd a sülyiek nevezik őket, gyüttmentek hada árasztja el a falut. Szédületes gyorsasággal bomlik eresztékeire gonddal felépített, szelíd kis világa, amelynek helyét a kapzsiság, a bűn mocska és a féktelen romlottság borítja el. Az ország távoli vidékeiről ideseregülő kubikosok, idénymunkások tömege magához vonzza a környező falvak laza erkölcsű egzisztenciáit. Szerencsevadászok, gyanús portékájukat kínáló zugárusok, olcsó szerelmet ígérő lányok lepik el a falut. És hogy a mi saját cédáink, a Borbély-lányok, a Gizi és a Bella Vallyon Pistától, a párttitkártól kér védelmet az egyre szemérmetlenebb konkurenciával szemben. A titkár megnyugtatta őket: „Csak semmi izgalom lányok, előbb-utóbb minden egér megtalálja a saját lukát.”

Székely Mihály rizstermelő négy fiával annyi bevételt könyvelhet el '49-ben, mintegy akkoriban újonnan épült családi ház ára, száznolcvanezer forintot. A szerencsétlen ember a rászakadó hirtelen gazdagságba beleőrül, leugrik a főcsatorna zsilipjének tetejéről, mikor a víz éppen le van eresztve, s szörnyethal.

Egyik napról a másikra úgy megszorodott Hessz Fercsi patkolókovács munkája, hogy kénytelen volt két inast felvenni, pedig az utóbbi időben egyre ritkábban kötöttek lovat a műhelye elé. Csótó Lacival, idősebb inasával, hajnaltól napestig kalapálják az üllőn a szokatlanul nagyméretű, izzó patkókat, mert a kubikoslovakra - hosszú farkú, hosszú sörényű, nagytestű muraközi lovak - kétszer akkora patkót kell felverni, mint a mi igáslovakra.

Laczkó Balázs kerékgyártó udvarán folyton ég a hatalmas tűz, zsarátnoka éjjelente a szomszéd faluból is látszik. A hasábfák és durva tuskók parázsló halma alatt izzanak a vasabroncsok. Laczkó atlétatermetű, negyven körüli, bozontos szakállú ember. Tűztől kivörösödött arca a szentképek megváltójára emlékeztet. Most két cigányemberrel, a Rugóval és a Málóval állják körül a tüzet, hosszú nyelvű acélfogóikkal kiemelnek egy izzó vaspántot a parázshalom közepéből, a kerékre illesztik, amely azonnal sziszegő lángnyelveket lövell. Laczkó felesége és kamasz fia slagokkal öntözik szaporán a lángoló kereket egészen addig, amíg percegve ki nem hűl. A három férfi fakalapáccsal egyszerre üt a vaspántra, egyforma mozdulatokkal verik

a vasat, míg tökéletesen rá nem simul a keréktalpra. Laczkó még hűtené tovább a dézsában, de a türelmetlen kordélyos a kerékagynál fogva kordélyához gurítja és a tengelyre csúsztatja. Laczkó nem tiltakozik, még három kordély várakozik javításra az udvarában.

A falu aprajának-nagyjának megváltoztatta az életét a rizsföldeken folyó munka. Régen szenzációnak számított egy idegen arc felbukkanása, most tömegével nyüzsögnek ismeretlen emberek a falu utcáin. A népbolt forgalma megsokszorozódott, Daku Flóri hentes boltjának kilincset egymásnak adják a vásárlók. Idegen, ismeretlen zajok verték fel a csendet, az állandó nyüzsgés nyugodt, kiegyensúlyozott embereket is magával sodor.

A Végessy-kastély előtti díszkert körbefutó, gyöngykaviccsal felszórt útján népes csoport várakozik. Elöl állnak a hölgyek: gróf Bethlen István miniszterelnök felesége, balján és jobbján a két Montenouvo hercegnő, Mimi és Fanny, Fanny mellett Bethlen Margit és gróf Csáky István külügyminiszter felesége, Irma, született osztrák grófnő. A sort Bárdossy Pál testőrszázados felesége, Kenneth Klára, a híres író nő zárja. A hölgyek mögött a férfiak: Bárdossy Pál, gróf Teleki László, gróf Eszterházy Lajos és Ambrózy Gyula, a kabinetiroda főnöke, aki még egyszer végignézi a sorokon. Már csak felesége, Kaas Klementina bárónő hiányzik, aki több alkalommal a Kormányzó garden partijáról is elkésett, aggályosan készített toalettje miatt.

Pont hat órakor érkezik a Hindu Herceg, rá várnak. Még mielőtt felhangozna az Indiánér pöfögése a kastély ősparkjának fái között, Kaas bárónő is csatlakozik a csoporthoz. A hatalmas, oldalkocsis motor félkörívet ír le a díszkert bokrai körül, csikorogva fékez, és megáll a várakozó embercsoport előtt. Nyergéből karcsú, természetes fiatal férfi ugrik le, bőre kreol, haja koromsötét. Lakatos András cigány rizsőr, a Bandi szigorú, következetes ember. A kitelepítettektől éppúgy megköveteli a norma teljesítését, mint a paraszti munkához szokott idénymunkásoktól. Vallyon Pista párttitkár figyelmeztette az eligazításon, nehogy kedvezzen a deportált grófi bagázsak, mert az állásába kerül. Emlékeztette arra is, hogy az apját ezeknek a nagyuraknak a csahos kutyája, Czakó csendőrnymozó kínoztatta halálra. Mégis különös, most, itt, ahogy előtte állnak, a leghalványabb gyűlöletet sem érzi irántuk.

- Jó reggelt kívánok, mindannyiuknak! Ma a Báby-tanya melletti táblába álljanak be, a Luzsi-brigád már ott van, eligazítják magukat. A csoportot Margit néni vezeti. - Bethlen Margit grófnő, a Színházi Élet volt szerkesztője ragaszkodott ehhez a megszólításhoz. És hogy valamelyest enyhítsen a rangkülönbségen, Bandit Hindu Hercegnek nevezi. - Tegnap csak Mimi és Fanny kisasszonyok teljesítették a normát, ha ez így megy tovább, félő, hogy az állami gazdaság megtagadja az ebédszolgáltatást. Vagy kitolásból elküldik magukat a Tamáshátra, ott birkahodályban van a szállás.

A kényszerlakhely a „Belügyminiszteri Végzés” szerint a süllyi állami gazdaság területére volt kijelölve, a deportáltak kötelező munkavégzése mellett. Ám a gazdaságnak csak a rizstermelő ágazata 12 ezer hold volt. Most, elárasztás után, a végeláthatatlan tenger, a keskeny gátak csíkjaival irdatlan pókhálóra emlékeztet, amelyben a bűdös, műtrágyás víz foglyaként emberi lények vergődnek. A júniusi rekkenő hőségben napok alatt megposhadt, iszapos vízben kellett a burjánzó gyomtól kitisztítani a rizst, gyakran combig érő ragacsos üledékben. A hetven éves Bethlen Istvánnak és a nála is idősebb Ambrózi Gyulának, ugyanúgy el kell végeznie a munkát, mint a fiatalabbaknak.

Ez a júniusi nap a szokásosnál is vészterhesebben kezdődött. Ahhoz már hozzászoktak, hogy a gátakon álló rizsőrök, a gyomlálendő rizstáblájuk felé haladtukban, ocsmányságokat kiabálnak feléjük, vagy felheccelt munkásaikkal kórusban szavalják a proletár induló nekik szánt

strófáját: „Királyok, hercegek, grófok; Naplopók és burzsoák,” de a mai tikkasztó hőség szinte elviselhetetlen.

Délelőtt tíz óra körül Ambrózy Gyula, aki súlyos szívbeteg, rosszul lett. Még egy félárnyékot adó akác sincs a közelben, ahol le lehetne fektetni a szerencsétlen embert. Margit grófnő igyekszik segíteni, előkiabálja a vízhordó gyereket, a kannából megitatja Ambrózyt, arcába vizet fröcsköl.

- Klára, fuss azonnal a faluba segítségért, Bandi talán bevisz motoron Bornemissza doktorért.
- Közben az elkékült arcú ember rongyokban lógó ruhája zsebében Margit grófnő megtalálja a nitroglicerintablettát. Ettől valamelyest javul a beteg állapota. A feleség, Kaas bárónő - a sors tragikus fintora, hogy édesapjáról, Kaas Ivorról még mindig utca van elnevezve Pest belvárosában - tehetetlenül zokog. Dél van mire a doktor megérkezik, ekkorra a nádból eszkábált sátor alatt a beteg állapota tovább romlik. Bornemissza határozott utasítása kell ahhoz, hogy az állami gazdaság ökrös szekeren, amellyel hatalmas kondérokban szállítják ki a tengelyig érő sárban a munkások ebédjét, felesége kíséretében Ambrózyt a szálláshelyre vigyék.

Késő estére vonul be a csoport a munkából. Ambrózyt a kastély találatot kapott, félig romos folyosóján találják kiterítve, holtan.

- Ha időben kórházba szállítják, meg lehetett volna menteni. Ez közönséges gyilkosság - Gróf Bethlen Margit ennyit mond búcsúztatóul és ítéletül a tőle megszokott tárgyilagossággal. A többi már Lakatos András rizsőr dolga. A tragédia megrázza a lelkeket, mindenki igyekszik saját hétköznapi gondja - baja, mögé menekülni. Gyomlálás közben a pengeélességű nád összeszabdalta a kezüket, sebeiket tisztogatják. A két szép, szőke Montenuovo hercegnő felégett bőrét borogatja. Arcukat a mocsári szúnyogok dagadtra csípték. Mimi és Fanny zokszó nélkül túri a gyötrelmeket és a megaláztatást. Soha nem panaszkodnak, még arra is futja erejükből, hogy munka után Bandi árván maradt kisfiát gondozzák, édesanyjának takarítani, főzni segítsenek. Pedig kényeskedhetnének is, dédnagyanyjuk, Mária Lujza, egykor Napóleon császári koronáját hordta a fején, de nem teszik, segítőkészek, szorgalmasak.

Bandi az anyjával és kisfiával az állami gazdaságtól kapott szoba-konyhás lakásban él. A valamikori uradalmi cselédlakásból saját kezűleg varázsolt otthont. Vallyon Pista párttitkár még új bútort is vásároltatott Bandiéknek az állami gazdasággal. Bandi apja cigány létére iskolázott ember volt, a Szénássy-féle mintagazdaság gépészeként dolgozott. Vallyon Pistával ők szervezték az uradalomban, 1936-ban az aratósztrájkot. Szénássy Albert a részesaratóknak a Kétér-dülőben akarta kiadni a részüket, ahol a szikes, terméketlen talajon silány volt a termés. Egy csendőrszakasz vetett véget a munkamegtagadásnak, a „főkolomposokat”, közöttük Bandi apját és Vallyon Pistát a járási székhely börtönébe vitték. Czakó csendőrnagy itt vette kezelésbe őket, három napig sem ételt, sem italt nem kaptak, éjszaka is kihallgatásra hurcolták őket. Negyednap a kiéhezett emberekkel fagyóban úszó birkapörköltet etetett meg egy kondérral, azután mákos tésztával tömte meg őket, és a végén két kanna sós vizet rakatott a cellájukba. Bandi apja belehalt. Ekkor tett fogadalmat Vallyon Pista, miután ő túlélte a halálba zabáltatást, hogy amíg él, támogatja barátja feleségét és fiát. Megtartotta a szavát, az élénk eszű fiú életének minden fontos eseményén ott volt, egy pillanatra sem tévesztette szem elől a sorsát:

- Hallom Bandikám, hogy a fiadnak grófi dadája van, hercegkisasszonyok stoppolják a zokniját. Látod, mire képes a proletárhatalom? Régen nekik volt parasztdadájuk. Haj, változik a világ.

Lakatos Bandi tudta, honnan fúj a szél. Szalkai Barna köszörűstől szerezte a párttitkár a bizalmas értesüléseit. Barna a falun kívül a tanyavilágot is bejárta csattogó, zörgő kerékpárjával. Zömök alakja, göndörhajú busa feje felbukkant még a rizsföldek ölelte tanyákon is. Recsegő fejhangján kántálta: „Itt a köszörűs, itt köszörűs. Asszonyok, lányok, ollót, kést, borotvát, bárdot köszörül Barna bá'-tok.” Árult tüzkövet, cipőfűzőt, cigarettapapírt. S amíg dolgát végezte, beszélt és beszéltetett. Összegyűjtött híreit azután vitte Vallyon Pistának, aki ravaszul használta fel a hallottakat. Pontosán tudta a vágási tilalom idején is, hogy hol készülnek feketevágásra. Csak azt kellett kiszednie Szalkai Barnából, hogy hol köszörültettek bárdot, húsdaráló kést és bontókéseket. Vallyon Pista ritkán hibázott, ha a fináncokkal nagy fogást akart csináltatni.

Tavaly Lakatos Bandi emberségből a rizsgyomláló brigádból áthelyeztette disznópásztornak Bártfay tábormokot. A tábormok fiatal feleségével, hathónapos kislányával és az előző házasságából származó tizenkilenc éves fiával érkezett Kolopfürdőre. A hajlott hátú aggastyán köszvényes ízületei nem bírták az egész napos vízben mászkálást, ezért kért valami más munkát. A gazdaság személyügyese elintézte Bandinak az áthelyezést, az addigi kondás, Peszeki Mihály pedig a görbemajori üzemegység sertésitenyésztő ágazatának vezetője lett. A tábormok közmegelegetésre végezte a munkát, de hiába volt kitűnő hallása, a szarukürtöt nem tudta megfűjni. Pedig ez elengedhetetlen ahhoz, hogy hajnalban és este a kürtjelre kinyíljon a parasztporták kiskapuja, ki és beeresszék rajta a hajtáskor az állatokat. A támadt dilemmát Lakatos Bandi úgy oldotta meg, hogy Mészáros Gazsi tűzoltóparancsnoktól kölcsön kérte a zenekar trombitáját a tábormoknak. Egy hétbe sem telt és a falu főutcáján a disznók reggel-este Haydn felhívó jelére masíroztak. Szalkai Barna nem mulasztotta el az ügy részleteit a párttitkárral közölni, bevádolta Bandit, hogy kesztyűs kézzel bánik a horthysta tábormokkal.

Az emberi gonoszságon kívül a tél okozott kemény megpróbáltatást a deportáltaknak. A romos kastély ablaktalan helyiségeit lehetetlen volt kifűteni. Naphosszat járták a Holt-Tisza ártéri erdőit rözse és faágak után kutatva, csekély eredménnyel. Az egyik reggelen, zimankós, hófúvásos időben, a kastély parkjában, nagy halom ölfát találtak. A szánnyomokat az országútig lehetett követni, ott beleveszett a hófúvásba. Soha nem derült ki, hogy ki volt az a jótét lélek, aki megszánta a szenvedőket. A falusiak is féltek a párttitkártól és a karhatalomtól.

Az állami gazdaság csak az idénymunkák idején osztott ebédet, a falusi népboltban pedig még a fagyos burgonya is ritkaságnak számított. Egyetlen kapcsolat a külvilággal a Szolnok és Súly közötti menetrend szerinti autóbuszjáraton keresztül volt. Mivel a „depósok”, így hívták a deportáltakat, nem hagyhatták el a kényszerlakhelyet, Faragó Piri kalauznő és Takács Vendel buszsofőr segítségével bonyolították a kisebb bevásárlásokat.

A csüggedőkbe Bethlen Margit grófnő próbált lelket önteni, keresett munkát a férfiaknak, a gazdaság tehén- és lóistállóiban kellett trágyát talicskázniuk, egy meleg leves, esetleg üres főzelék fejében. Csak a tavasz beköszöntével érkeztek biztató hírek, minden kitelepített egyénileg kérvényezhette a kijelölt kényszerlakhely megszüntetését és a főváros kivételével letelepedési engedély megadását. A belügyminisztériumba elküldött kérvényekre azonban csak a nyár derekán érkeztek kedvező válaszok.

Csillagfényes, meleg júniusi este van. Mimi és Fanny hercegnők elbúcsúztak Lakatos Bandiéktól, Margit grófnő már korábban elköszönt, holnap utaznak el az állami gazdaság teherautóján a jászladányi vasútállomásra. A kis Bandi, a rizsúr hatéves fia a takaró alá bújva hüppög. Hirtelen az ágy végébe gyűri a dunyhát, kiugrik az ágyból, az ablakhoz szalad és kikiált az éjszakába: „Isten veletek hercegnők, egész életemben apródok leszek!”

- Miért nem mondtad nekik előbb, amíg itt voltak? - kérdezi Bandi a gyereket. - Örömmel elfogadták volna apródi szolgálatodat.

- Akartam, de nem mertem, mert én eddig csak a mesekönyvekben találkoztam igazi hercegnőekkel - mondja a gyerek fénylő szemekkel, még mindig a holdfényben sötétén csillogó rizstengerre meredve.

- Máskor légy bátrabb, a szőke hercegnők azt különösen szeretik.

A távolból, a víz felől szárnyzuhogás hallatszik, megriasztott réce, vagy szürke gém lehetett, néhány szárnycsapás volt az egész, talán csak annyi, hogy egy új, még rejtettebb helyre telepedjen le.

.oOo.